

Львівський національний університет імені Івана Франка
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Український католицький університет
Інститут соціальної та політичної психології НАПН України
Українська психологічна асоціація
Асоціація політичних психологів України
Університет «Вища школа соціальної психології» (Варшава)
Гданський університет
Варшавський університет
Варшавський університет ім. Кардинала Стефана Вишинського
Торунський університет ім. Миколая Коперника
Польська асоціація соціальної психології

ПСИХОЛОГІЯ ПЕРЕД ЛИЦЕМ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

**ЗБІРНИК ТЕЗ
УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

19–20 травня 2023 р., онлайн

Львів
2023

УДК 159.9, 316.6

П 86

Загальна редакція: Володимир Мельник
(голова організаційного комітету конференції)

Упорядники: Вадим Васютинський, Софія Грабовська

*Рекомендовано до друку Вченою радою філософського факультету
Львівського національного університету імені Івана Франка.
Протокол № 282/7 від 25 вересня 2023 року.*

П 86

Психологія перед лицем російсько-української війни :
збірник тез Українсько-польської наукової конференції, 19–20
травня 2023 р., онлайн. – Львів, 2023. – 92 с.

Збірник містить тези доповідей учасників Українсько-польської наукової конференції «Психологія перед лицем російсько-української війни», що відбулася 19–20 травня 2023 р. У тезах відображено відгуки психологів – науковців і практиків – на виклики, породжені російською широкомасштабною агресією проти України. Розкрито особливості індивідуальних та колективних реакцій на воєнні події, висвітлено різноманітні аспекти впливу війни на психічне функціонування різних категорій населення, запропоновано засоби зараджувальної поведінки, психологічної допомоги і посттравматичного зростання, розглянуто проблеми української ідентичності. Важливою перевагою матеріалів конференції є зіставлення поглядів українських і польських психологів та відображення їхньої співпраці в нелегких умовах воєнного сьогодення.

УДК 159.9, 316.6

Наукове видання

ПСИХОЛОГІЯ ПЕРЕД ЛИЦЕМ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

**ЗБІРНИК ТЕЗ
УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
19–20 травня 2023 р., онлайн**

Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 5,34. Тираж 50 пр.

Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи.

Серія ДК № 3059 від 13.12.2007 р.

© ЛНУ ім. Івана Франка, 2023

ЗМІСТ

ПЛЕНАРНІ ЛЕКЦІЇ

Інна Галецька, Марина Кліманська, Лариса Кліманська
Психологічний дистрес переживання війни
і дискурси воєнного повсякдення9

Марія Левицька
Меандри українських ідентичностей:
20 років польсько-українських досліджень 11

СТРЕС, РЕЗИЛІЄНС І КОПІНГ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Іван Данилюк, Олександр Тохтамиш
Особливості проживання стресу та відновлення
боєздатності військовослужбовців 12

Олена Богучарова
Зв'язок посттравматичного стресу з рівнем розвитку
емоційного інтелекту та цінностями в поліцейських
офіцерів із травмивним досвідом загрози життю 13

*Ева Сигіт-Ковальковська, Анджей Пйотровський,
Інга Петровська, Марцін Шульц*
Стрес, стійкість та самоефективність під час російської
агресії проти України серед груп жінок з України та Польщі 15

Юлія Паскевська
Резильєнтність як психологічний
ресурс персоналу пенітенціарних установ 16

Софія Грабовська, Ольга Мороз
Що змушує нас обирати певний копінг? 17

*Кшиштоф Канястий, Марія Баран, Беата Урбанська,
Марта Бочковська, Катажина Гамер*
Вплив почуття небезпеки, почуття володіння країною
та особистої влади на психологічний дистрес
у поляків після вторгнення Росії в Україну:
перспективний аналіз 19

ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА І ПОСТТРАВМАТИЧНЕ ЗРОСТАННЯ

Надія Гапон, Агата Худзіцька-Чупала
Аналіз сучасного наукового дискурсу мотивації волонтерства:
чим психологи можуть допомогти волонтерам?.....21

Ян Петінов
Екзистенційна криза солдата строкової
служби як результат внутрішньої і зовнішньої боротьби.....23

Юрій Назар
Посттравматичне зростання психологів в умовах війни:
досвід практичної роботи та напрями наукових досліджень.....24

Лариса Дідковська
Динаміка переживання подій війни з позицій
гештальт-підходу26

Надія Левус
Інтеграція методів системно-поведінкової психотерапії
в роботу з травміваними спогадами війни.....27

Оксана Рибак
Дослідження чинників посттравматичного зростання
в позитивній психології.....28

ВПЛИВ ВІЙНИ НА ПСИХІЧНЕ ФУНКЦІОНУВАННЯ

Алла Коваленко, Анастасія Яценко
Особливості психологічного благополуччя українців
на початку повномасштабного вторгнення30

Ірина Губеладзе
Соціально-психологічні наслідки
російсько-української війни: як українське
суспільство переживає вплив війни?.....31

*Антон Курапов, Владислава Келлер, Іван Данилюк,
Аргірула Калайцакіс, Тобіас Ковач*
Вплив російсько-української війни на психічне
здоров'я через шість місяців після російського
вторгнення в Україну.....34

Олег Кокун

Вплив екстремальних факторів російсько-української війни на психологічне та фізичне здоров'я населення України 35

Вікторія Гупаловська

Сексуальне насильство під час війни: міфи та реальність 37

Павел Борисевич

Погляд на три обличчя тортури 39

Оксана Стрільчук

Екологічна відповідальність українців в умовах війни 39

ВПЛИВ ВІЙНИ НА ДІТЕЙ І МОЛОДЬ

Євгенія Скворчевська

Емоційний стан дітей дошкільного та молодшого шкільного віку під час війни 41

Йоланта-Кристина Томпоровська

Особливі освітні потреби учнів із досвідом біженства 42

Олена Волошок

Психоемоційний стан осіб юнацького віку під час російсько-української війни 44

Юлія Павлова, Іванна Боднар, Петро Петриця,

Ганна Жара, Тетяна Синиця

Воєнний досвід української молоді і предиктори травми та посттравматичного стресового розладу 46

Оксана Кікінежді, Наталія Савелюк, Ярослава Василькевич

Психологічні особливості переживання стресу студентською молоддю в умовах війни 48

Наталія Мосол, Наталія Губа

Психологічний супровід студентів під час війни (досвід Запорізького національного університету) 49

Марина Рябініна, Тетяна Кочубей

Соціально-психологічні особливості впливу маніпулятивних ЗМІ на українсько-польських студентів 50

Тетяна Партико

Роль вольових рис студентів у подоланні стресу
на початку повномасштабної російсько-української війни52

ВНУТРІШНЬО- І МІЖГРУПОВІ ВЗАЄМОДІЇ ПІД ЧАС ВІЙНИ

*Магдалена Жемойтель-Пйотровська, Ярослав Пйотровський,
Максим Руднев, Ілля Ягіяєв, Йоанна Ружицька-Тран*

Концепція справедливої війни: як поляки та українці
виправдовують ведення війни.....54

Любов Базь

Україна і Польща: посилення міжгрупових культурних
зв'язків на тлі повномасштабного вторгнення55

*Ганна Цурікова, Антон Курапов, Олександра Балашевич,
Олексій Дубинський*

Причини, чому українці продовжують або припиняють
взаємодіяти з російською культурою внаслідок
російсько-української війни:
демографічні, психологічні та емоційні аспекти57

*Бартломей Новак, Ярослав Пйотровський,
Магдалена Жемойтель-Пйотровська*

Дослідження чинників і наслідків віри
в російську пропаганду на тему війни в Україні58

Нігора Хазратова, Арсен Климпуш

Сприймання українцями гумору на тему війни59

Оксана Яремчук

Усвідомлення історичного досвіду
як основа повоєнної розбудови України60

Анна Внук, Томаш Олексій, Марія Левицька

Прихильні до місця чи гостинні до мігрантів?
Двоїстий вплив прив'язаності до місця на постави
щодо воєнних біженців62

Марія Бабінська, Міхал Білевич, Сабіна Торуньчик-Руїз

Ідентифікаційні детермінанти сприймання
українських біженців у Польщі як можливостей і загроз63

ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Нігора Хазратова

Війна як каталізатор деформацій громадянської ідентичності особистості..... 64

Лариса Коробка

Вплив війни на ідентичність українців:
соціально-психологічний аспект 65

Андрій Міносян, Олексій Варнаєв

Українська ідентичність: реалії на тлі війни 67

Інга Петровська

«Ігрові» деформації громадянської ідентичності українців 69

Вадим Васютинський

Ставлення до влади як ефект взаємодії ідентичностей
українців в умовах російсько-української війни..... 70

Міхал Витих, Міхал Білевич, Адам Плошай

Соціальна терапія під час війни: національна ідентичність
позитивно асоціюється із симптомами ПТСР в українців 71

Анастасія Лапченко

Українські музеї за кордоном та їхня роль у збереженні
національної ідентичності і культурної спадщини українців.... 72

ДОСВІД І ПЕРЕЖИВАННЯ БІЖЕНЦІВ

Світлана Кравчук

Особливості взаємодії спільнотних ідентичностей
під впливом воєнних дій у міграційній сфері 74

Анна Алексєєва

Інтеграція українських біженців у життя іншої країни:
психологічні аспекти..... 75

Тетяна Яблонська, Гліб Гайворонський

Особливості адаптації переміщених українських матерів
в умовах війни..... 77

Оксана Ташкінова

Досвід евакуації та життя в еміграції українських воєнних
мігранток, які тимчасово перебувають у Польщі..... 78

Ганна Громова, Міхал Білевич
Вплив дискримінації, невизначеності
та досвіду переживання війни на симптоми
ПТСР в українських біженців у Польщі.....80

Ольга Коробанова
Настрої українських молодих мігрантів у Словаччині:
переживання труднощів міграції
та сподівання на повернення додому.....82

Наталія Корчакова, Карен-Інге Карстофт
Досвід та умови життя українців у Данії.....84

ПОВЕДІНКА І СТАВЛЕННЯ ПОЛЯКІВ ДО УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ

Павел Боський, Донка Карпатова-Грузевич
Як і чому поляки допомагають українським біженцям:
релігійність, гуманістичні цінності
та нарцисизм у їхньому просторі.....86

Донка Карпатова-Грузевич, Павел Боський
Емоції в просоціалній діяльності поляків,
які допомагають біженцям з України.....88

Габрієла Лех
Готовність допомогти біженцям з України та Афганістану
в польській і німецькій групі.....89

Мацей Семйонтковський, Марія Бабінська, Міхал Білевич
Взаємозв'язки між трьома аспектами правого
авторитаризму і негативним ставленням поляків
до українських біженців і до росіян.....91

Міхал Білевич, Міхал Вупих
Воєнна емпатія щодо українців позитивно пов'язана
з RWA і негативно – з SDO.....92

ПЛЕНАРНІ ЛЕКЦІЇ

Інна ГАЛЕЦЬКА, Марина КЛІМАНСЬКА

Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна

Лариса КЛІМАНСЬКА

Національний університет «Львівська політехніка», Україна

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ДИСТРЕС ПЕРЕЖИВАННЯ ВІЙНИ І ДИСКУРСИ ВОЄННОГО ПОВСЯКДЕННЯ

Усе населення України є враженою війною популяцією. Переживання загрози життю, небезпек, невизначеності та невідомості, необхідність зміни життя та пристосування до наявної ситуації вимагають адаптації до нових реалій життя під час війни. Метою дослідження є аналіз дискурсів воєнної повсякденності, особливостей переживань війни та чинників пов'язаного з війною психологічного дистресу в цивільного населення. Для дослідження використано опитувальник переживання війни (М. Кліманська, І. Галецька), шкалу пов'язаного з війною психологічного дистресу (І. Галецька, М. Кліманська), збалансовану шкалу психологічних потреб (The Balanced Measure of Psychological Needs, Sheldon & Hilpert, 2012), скорочений опитувальник копінг-стратегій під час розв'язання проблем (Brief-COPE, Carver, 1997), шкали систем резиліентності (The Resilient Systems Scales, Maltby et al., 2017), шкалу пов'язаної з війною тривожності (War Anxiety Scale) та шкалу нав'язливих думок про війну (War Persistent Thinking Scale, J. Surzykiewicz et al., 2022). Опитано 267 осіб (66 чоловіків та 204 жінки) віком 17-24 роки, переважно мешканців західних

регіонів України. Дослідження дискурсів воєнної повсякденності здійснено за допомогою тематичного аналізу відповідей, одержаних методом напівструктурованого інтерв'ю з відкритими запитаннями. Проаналізовано 25 інтерв'ю, проведених з особами віком 18-75 років (15 чоловіків та 10 жінок, мешканці різних міст і сіл України). Дослідження проведено в жовтні 2023 р, на дев'ятому місяці тривання війни. Повсякденність цивільного населення в умовах війни зазнає радикальних змін, що вимагає формування нових фреймів розуміння і пояснення. Аналіз дискурсів воєнної повсякденності виявляє тенденцію дистанціювання від воєнного сьогодення, що потенційно захищає від надмірної травматизації, проте перешкоджає формуванню нових патернів повсякденності. Переживання війни на дев'ятому місяці її тривання характеризується високим рівнем віри в перемогу України, сформованим унаслідок воєнної агресії Росії, виразно негативним ставленням до росіян, а також до російської мови як мови агресора та одного з мотивів початку повномасштабного вторгнення, зазначених російською пропагандою. Психологічний дистрес характеризується високим рівнем втоми, який значно перевищує рівень внутрішнього напруження. У структурі страхів переважає страх за майбутнє України, який удвічі переважає страх за власне майбутнє. Страх за життя та здоров'я близьких ушестеро перевищує страх за власне життя та здоров'я. Психологічний дистрес формується в разі переважання емоційно-фокусованого копінгю. Почуття належності до спільноти, як і почуття незадоволеності потреби належності до спільноти посилюють рівень пов'язаного з війною психологічного дистресу. Цей рівень є вищим і в разі незадоволення потреб компетентності та автономії. Нав'язливі думки про війну і рівень тривожності щодо війни мають взаємопосилувальний ефект. Превентивне значення щодо психологічного дистресу має резиліентність. Інтерес для дальших досліджень становлять аналіз динаміки, порівняльний аналіз вираженості та структури психологічного дистресу в осіб з об'єктивно відмінним досвідом життя під час війни.

МЕАНДРИ УКРАЇНСЬКИХ ІДЕНТИЧНОСТЕЙ: 20 РОКІВ ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

У доповіді коротко викладено історію контактів польських та українських психологів. Наприкінці 1990-х років співробітники факультету психології Варшавського університету налагодили контакти з кафедрою психології Львівського державного університету імені Івана Франка. Результатом цих контактів стали кілька спільно організованих конференцій у Варшаві та Львові, дві літні школи для студентів та аспірантів із Польщі, України і Білорусі (у Перемишлі та Вроцлаві), наукове керівництво аспірантами з України, а також спільні публікації (напр., «Психологія здоров'я» за ред. Титуса Сосновського та Інни Галецької, видана українською мовою). У другій частині доповіді представлено посталі із цих контактів спільні дослідження, проведені в Україні – у Львові та інших містах і областях, а також порівняльні дослідження в Польщі і (останнім часом) у Литві. Дослідження було присвячено соціальній пам'яті мешканців міст, які змінили державну належність після Другої світової війни, унаслідок чого змінилося й населення цих міст. Розпочаті у Львові та Вроцлаві дослідження було продовжено в інших містах України й Польщі. Дослідження пам'яті переросли в дослідження ідентичності – національної і локальної – в Україні з особливою увагою до відмінностей у силі ідентичності мешканців Східної і Західної України. У доповіді подано короткий огляд результатів цих досліджень.

СТРЕС, РЕЗИЛІЄНС І КОПІНГ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Керівники: Софія ГРАБОВСЬКА, Катажина ГАМЕР

Іван ДАНИЛЮК

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

Олександр ТОХТАМИШ

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна,
Базельський університет, Швейцарія

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЖИВАННЯ СТРЕСУ ТА ВІДНОВЛЕННЯ БОЄЗДАТНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Під стресом війни ми розуміємо специфічний вплив на психіку людини в умовах активних бойових дій, включаючи ракетні обстріли, коли загроза поширюється на кожну людину, що перебуває в країні, яка зазнала збройної агресії. Цей стрес переживають також українці за кордоном, оскільки під загрозою залишаються їхні родичі, близькі, друзі, співвітчизники. Спорідненим до цього поняття є термін тривога війни, який використовують фахівці Гарвардської медичної школи (Collier, 2022). Тривогу війни можуть переживати також у віддалених від місця бойових дій країнах через загрозу застосування ядерної зброї. Фізичні симптоми тривоги можуть включати прискорене серцебиття, метеликів у животі, нудоту або запаморочення. У деяких людей розвиваються повномасштабні панічні атаки. Для інших тривога війни проявляється як

хвилювання, які виходять з-під контролю, проблеми зі сном, неспокій або кошмари, відчуття оніміння. Рівень стресу війни, який переживає людина, ми оцінюємо здебільшого згідно із симптомами гострого та посттравматичного стресового розладу за діагностичними критеріями DSM-5, відповідно із застосуванням української адаптації опитувальника PCL-5. У доповіді представлено результати емпіричного дослідження чинників, які характеризують фізичний та психологічний стан українців, що перебувають в Україні та за кордоном. Зокрема, проаналізовано рівень загрози розвитку посттравматичного стресового розладу та особливостей його перебігу, проведено порівняльний аналіз такої загрози в різних груп населення залежно від статі, професійної належності, місця перебування, суб'єктивної оцінки загрози власному життю та здоров'ю та ін.

Олена БОГУЧАРОВА

Донецький державний університет внутрішніх справ, Україна

ЗВ'ЯЗОК ПОСТТРАВМАТИЧНОГО СТРЕСУ З РІВНЕМ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ТА ЦІННОСТЯМИ В ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ОФІЦЕРІВ ІЗ ТРАВМІВНИМ ДОСВІДОМ ЗАГРОЗИ ЖИТТЮ

Вивчено взаємозв'язки посттравматичного стресу з рівнем розвитку емоційного інтелекту (EQ) та цінностями в поліцейських офіцерів – учасників бойових дій із різним рівнем нейротизму (195 осіб). Показано, що негативна емоційність (нейротизм) відіграє провідну роль у формуванні посттравматичного стресу порівняно із зовнішніми ситуаційними чинниками. Водночас доведено, що принаймні середньо-високий рівень

емоційного інтелекту стає компенсатором високої негативної емоційності та опосередковує взаємозв'язок інтелектуальних і суб'єктних характеристик, зокрема нейротизму та екстраверсії. При цьому встановлено, що поліцейським офіцерам із травмівним досвідом переживання загрози життю з тих, хто має високу негативну емоційність, для подолання посттравматичного стресу і психотравми потрібно більше когнітивних, особистісних, смислових та ціннісних ресурсів, ніж особам із низьким рівнем нейротизму. Обтяження воєнної травми (інтенсивність бойового досвіду) низкою цінностей смислової сфери та негативними особистісними рисами поряд із високим нейротизмом (негативна емоційність або низька емоційна стійкість) є предикторами посттравматичного стресу в поліцейських офіцерів з травмівним досвідом загрози життю, при цьому негативна емоційність відіграє провідну роль у його формуванні.

Ева СИГІТ-КОВАЛЬКОВСЬКА

Університет Казимира Великого, Польща

Анджей ПЙОТРОВСЬКИЙ

Гданський університет, Польща

Інга ПЕТРОВСЬКА

Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна

Марцін ШУЛЬЦ

Гданський університет, Польща

СТРЕС, СТІЙКІСТЬ ТА САМОЕФЕКТИВНІСТЬ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ СЕРЕД ГРУП ЖІНОК З УКРАЇНИ ТА ПОЛЬЩІ

Збройний конфлікт є джерелом сильного стресу для людей, які є його безпосередніми жертвами, а також для мимовільних спостерігачів із-поза території, охопленої бойовими діями. Оцінка психічного функціонування жінок з України є важливою для прогнозування їхньої адаптації до нових умов, у яких вони мають низький рівень контролю над ситуацією. Метою дослідження було визначити інтенсивність стресу в жінок щодо рівня психологічної пружності та почуття самоефективності. Дослідження проведено в травні 2022 р. на групі жінок з України (N = 82) та Польщі (N = 102) за допомогою опитувальника відчуття стресу, узагальненої шкали самоефективності та короткої шкали резильєнтності. Аналіз показав, що жінки з України мають більше відчуття загального стресу, водночас мають нижчий рівень пружності та самоефективності. Залежно від країни можна спостерігати відмінності в модерувальному впливі самоефективності на зв'язок між пружністю і сприйманням стресу. Потрібно продовжувати аналіз цього

питання, незважаючи на те, що досліджувати людей, які безпосередньо постраждали від війни, складно. Продовження, однак, є важливим для розвитку знань про особистісні ресурси для зараджування екстремально важким ситуаціям.

Юлія ПАСКЕВСЬКА

Волинський національний університет імені Лесі Українки, Україна

РЕЗИЛЬЄНТНІСТЬ ЯК ПСИХОЛОГІЧНИЙ РЕСУРС ПЕРСОНАЛУ ПЕНІТЕНЦІАРНИХ УСТАНОВ

Феномен резильєнтності розглянуто як опір стресам та психічну стійкість, що проявляються в професійній діяльності. Наголошено, що професійна діяльність персоналу пенітенціарних установ містить травмівні робочі ситуації та наповнена стресчинниками. Складові резильєнтності: 1) когнітивна гнучкість і рефреймінг; 2) ресурсні емоційні стани; 3) зв'язок із цінностями, духовність, сенс життя; 4) ефективні стратегії копінгю; 5) соціальна компетентність. Визначено, що перевагами резильєнтності є висока адаптивність, психологічне благополуччя та успішність у діяльності. Приділено увагу теоретико-методологічній моделі резильєнтності, яка містить чотири фази: конфронтацію з факторами ризику (травмівними подіями); активацію захисних факторів і факторів вразливості; взаємодію між захисними факторами і факторами вразливості; можливі результати – резильєнтність або дезадаптацію. Визначено, що з метою впливу на ресурсну складову психіки особистості важливими є інтервенції з підсилення ресурсів персоналу на фізичному, емоційному, інтелектуальному, поведінковому, соціальному і духовному рівнях, розвитку їхніх

компетенцій, щоб сприяти стійкості до життєвих і професійних негараздів замість зосереджування на негативних станах.

Софія ГРАБОВСЬКА, Ольга МОРОЗ

Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна

ЩО ЗМУШУЄ НАС ОБИРАТИ ПЕВНИЙ КОПІНГ?

Найкомфортніший психічний стан, якого прагнуть люди, – стан психічного благополуччя, душевного комфорту, переживання щастя – базується на переживанні гармонії зі світом, конкретними людьми, власною персоною тощо. Така гармонія ґрунтується на чітких ритмах, певних законах, відповідних кількісних та якісних співвідношеннях. Уже рік як люди в Україні через російську агресію живуть у хаосі постійного напруження й невизначеності, не мають змоги здійснювати звичні ритми і насолоджуватися гармонійним психічним благополуччям. Ця травматизація ставить проблему долання стресу чи не на чільне місце серед актуальних викликів, що потребують не лише глибокого дослідження, а й вироблення ефективних методик психологічної допомоги, корекції поведінкових реакцій особи в напружених, травмувальних обставинах. Порушення адаптаційних здатностей може бути спричинене не лише слабкістю нервових процесів, браком або вичерпанням ресурсів, а й тим, що людина володіє обмеженим репертуаром копінг-стратегій і застосовує певну поведінкову стратегію безвідносно до ситуації, що зумовлює її неефективність (хоча за інших обставин ця стратегія може бути цілком результативною). Якщо людина володіє різноманітними копінг-стратегіями, її здатність до адаптації підвищується, оскільки вона гнучко може змінити

свої дії, якщо зауважує, що попередні були нерезультативними. Отже, визначення особистісних предикторів схильності особи до певних копінг-стратегій не лише цікаве в науковому плані, а має суттєвий практичний вихід. На основі аналізу емпіричних результатів, отриманих при опитуванні 286 дорослих людей (віком від 18 до 48 років (Me = 22, min = 18, max = 48), із них 231 особа (81%) жіночої статі, 54 (19%) – чоловічої) здійснено спробу визначити, які особистісні риси та особливості скеровують людину до застосування певних копінг-стратегій для долання скрутних життєвих ситуацій. Було застосовано методiku виявлення акцентуацій характеру Леонгарда-Шмішека, копінг-тест Р. Лазаруса та С. Фолкман (адаптація Т. Крюкової, Е. Куфтяк, М. Замишляєвої), опитувальник SACS С. Хобфолла (адаптація Н. Водоп'янової та Е. Старченкова), опитувальник ТІРІ (шкали «екстраверсія», «сумлінність», «доброзичливість», «емоційна стабільність» та «відкритість новому досвіду», адаптація М. Кліманської, І. Галецької), що загалом містили 32 шкали. Отримані емпіричні дані проаналізовано за допомогою кореляційного, факторного та регресійного аналізу в пакеті Statistica 8.0, що дало змогу створити гіпотетичні диспозиційні портрети осіб, які в процесі долання життєвих викликів обирають певні копінг-стратегії. Знання залежностей між особистісними, характерологічними рисами і схильністю особи застосовувати певну копінг-стратегію дасть змогу прогнозувати поведінку людини в складних ситуаціях, а також будувати ефективну корекційну програму, яка б сприяла підвищенню адаптаційного потенціалу та зміцненню життєстійкості в складних ситуаціях.

Кшиштоф КАНЯСТИЙ

Індіанський університет у Пенсильванії, США, Інститут психології
Польської академії наук, Польща

Марія БАРАН

Університет SWPS, Польща

Беата УРБАНСЬКА

Інститут психології Польської академії наук, Польща

Марта БОЧКОВСЬКА

Інститут психології Польської академії наук, Університет SWPS,
Польща

Катажина ГАМЕР

Інститут психології Польської академії наук, Польща

ВПЛИВ ПОЧУТТЯ НЕБЕЗПЕКИ, ПОЧУТТЯ ВОЛОДІННЯ КРАЇНОЮ ТА ОСОБИСТОЇ ВЛАДИ НА ПСИХОЛОГІЧНИЙ ДИСТРЕС У ПОЛЯКІВ ПІСЛЯ ВТОРГНЕННЯ РОСІЇ В УКРАЇНУ: ПЕРСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ

Це дослідження вивчало вплив війни, що триває в сусідній Україні, на симптоми психологічного дистресу у вибірці дорослих поляків (N = 1246). Дані було зібрано онлайн на початку лютого та в серпні 2022 р. Проспективний аналіз, який урахував стан психічного здоров'я, оцінений до російського вторгнення, показав, що через півроку після нападу Росії на Україну вищий рівень відчуття небезпеки через війну зумовлював вищий рівень генералізованого дистресу, негативного афекту та дратівливості. Почуття володіння країною (тобто віра в те, що уряд, основні інституції та громадяни зможуть ефективно впоратися з різними надзвичайними ситуаціями та кризами)

правило за захисний чинник. Подібним чином поляки, які були впевнені у своїй особистій владі (наприклад, вірили в здатність здійснювати контроль над життєвими проблемами), демонстрували менше симптомів генералізованого дистресу та нижчий рівень негативного афекту й дратівливості. Ці висновки з'явилися завдяки перевірці соціально-демографічних чинників та наявності стресових переживань, пов'язаних із пандемією COVID-19 та іншими життєвими подіями. Війни драматично відлунюють поза межами країн – їхніх учасниць. Почуття володіння та довіра людей до стійкості їхніх урядових і громадських установ є критично важливими під час боротьби з екзистенційними загрозами та війнами.

ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА І ПОСТТРАВМАТИЧНЕ ЗРОСТАННЯ

Керівники: Надія ГАПОН, Анджей ПЙОТРОВСЬКИЙ

Надія ГАПОН

Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна

Агата ХУДЗІЦЬКА-ЧУПАЛА

Університет SWPS, Польща

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО НАУКОВОГО ДИСКУРСУ МОТИВАЦІЇ ВОЛОНТЕРСТВА: ЧИМ ПСИХОЛОГИ МОЖУТЬ ДОПОМОГТИ ВОЛОНТЕРАМ?

Волонтерство як соціальне явище відіграє ключову роль у подоланні соціальних проблем, які характерні для доби постсучасності з її непередбачуваністю викликів, ризику та екстремальності. Для українського суспільства, яке бореться у війні за свою незалежність і свободу, волонтерство є вагомим чинником перемоги. Волонтерство як організаційне явище пов'язане з проблемами посилення діяльності волонтерських організацій, їхнім зміцненням, удосконаленням структури організації та мотивації волонтерів. Відтак викликом сучасності є підтримка життєдайності волонтерства, виявлення нових ресурсів мотивації волонтерської діяльності. Волонтерство як добровільна суспільно корисна допомога, благодійна діяльність, механізм розв'язання актуальних соціальних

проблем є актуальною темою численних наукових розвідок. Проаналізовано сучасне дискурсивне поле психології волонтерства з його проблематикою чинників мотивації волонтерів, ціннісних орієнтацій, психічного здоров'я, емоційного виснаження, особливостей онлайн-волонтерства тощо. Акцентовано на важливості методичного розроблення інструментарію виявлення змісту мотиваційних очікувань волонтерів, істотного для розуміння чинників мотивування волонтерів, сприяння саморозвитку та добробуту. Важливою є увага психологів до очікувань волонтерів стосовно лідерів волонтерських організацій, їхніх компетенцій, таких як співпраця, транспарентність дій, якість менеджменту, узгодженість особистих цінностей лідера з місією організації тощо. Назріла потреба методично та емпірично осмислити процедури верифікації опитувальників мотивації, що дасть змогу оновлювати старі та конструювати нові поліфункціональні методики, вибудовувати шкали, відповідні до соціокультурної ситуації. У цьому плані старі методики (наприклад, Volunteer Functions Inventory) є менш чутливими та адекватними для опису нових реалій. Отже, першочерговим завданням психологічної підтримки волонтерів (крім психотерапевтичної, консультативної) є дослідження та формалізація змісту організаційних очікувань волонтерів. Отримані нами результати дослідження мотивації волонтерства (за підтримки Фондації польської науки, проєкт «Для України»), зокрема українських волонтерів, показують, що серед постійних учасників волонтерських спільнот є чимало тих, хто очікує від керівника узгодженості цінностей із місією організації. Волонтери з непостійною волонтерською заангажованістю мають більші очікування стосовно співпраці та якості менеджменту. Тому перспективним у дослідженні мотивації рядових волонтерів є з'ясування їхніх очікувань щодо лідерів-волонтерів, а також урахування вікових, статусних, ціннісно-

орієнтаційних, особистісних особливостей. Це дасть змогу розробляти ефективні психологічні програми їхньої підтримки. Динаміку зростання/зупинки організаційних очікувань можна розглядати як індикатор бажання волонтерів продовжити/припинити роботу у волонтерській спільноті. Сучасна динаміка організаційних очікувань потребує ретельного, методично оснащеного і коректного дослідження. Це сприятиме реалізації індивідуального підходу до навчання волонтерів та роботи з урахуванням їхніх очікувань.

Ян ПЕТІНОВ

Збройні Сили України, Україна

ЕКЗИСТЕНЦІЙНА КРИЗА СОЛДАТА СТРОКОВОЇ СЛУЖБИ ЯК РЕЗУЛЬТАТ ВНУТРІШНЬОЇ І ЗОВНІШНЬОЇ БОРОТЬБИ

Повномасштабне вторгнення військ Російської Федерації кардинально змінило життя багатьох українців. Сім'ям довелося покинути свої домівки, багато сімей розлучилося, і багато хто втратив близьких людей. Багато чоловіків і жінок стало на захист своєї країни і сімей проти руйнівного й жорстокого ворога. Повністю змінилося й життя солдатів строкової служби, які не були раніше пов'язані з військовою службою. Ці люди мали інші плани на життя, мрії, щоденні завдання, певний розпорядок дня та цілі. Раптом усе стрімко змінилося без видимої перспективи повернення до колишнього життя. Утрата зв'язку із сім'єю, розлука зі значущими людьми, недосипання, недоїдання, некомфортні умови проживання, постійні ризики для життя та здоров'я, усвідомлення зруйнованих мрій і планів

створюють сильне відчуття екзистенційного краху. День у день внутрішнє напруження, викликане страхом і дискомфортом, поряд з емоційним дисбалансом становить внутрішню боротьбу з ідеальним і справжнім собою, зі спробою знайти сенс себе в нових умовах життя. Водночас вторгнення посилило почуття ненависті та бажання воювати проти ворога, який готовий захопити Україну і повністю знищити її культуру, незалежність та націю. Таким чином, ця внутрішня і зовнішня боротьба ініціює екзистенційну кризу для нового Я, яке має виживати у двох реальностях – війні з ворогом та военній рутині і мирному житті в містах, які не постраждали від війни.

Юрій НАЗАР

Національний університет «Львівська політехніка», Україна

ПОСТТРАВМАТИЧНЕ ЗРОСТАННЯ ПСИХОЛОГІВ В УМОВАХ ВІЙНИ: ДОСВІД ПРАКТИЧНОЇ РОБОТИ ТА НАПРЯМИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Довгий час було заведено вважати, що в результаті травмувального досвіду слід у першу чергу фокусуватися на профілактиці посттравматичного стресового розладу. Однак існує інший бік переживання травми – посттравматичне зростання – термін, що був недавно введений у психологічну науку (Tedeschi R.G. & Kalhoun L.G., 1996) і, згідно із соціально-когнітивною моделлю авторів, відображає ідею, що люди можуть переживати позитивні зміни внаслідок досвіду травми, такі як розвиток сильних особистісних якостей, формування нових цінностей, покращення міжособистісних стосунків

тощо. Важливість тематики посттравматичного зростання, яка особливо актуалізувалася з початком повномасштабного вторгнення російських військ в Україну 24 лютого 2022 р., а також активне залучення психологів у практичну роботу з постраждалими внаслідок війни та одночасне переживання травматичних подій самими психологами зумовили необхідність більш ґрунтовного дослідження посттравматичного зростання українських фахівців із ментального здоров'я. Численні дослідження особливостей переживання травматичних подій демонструють, що одна й та сама подія може мати психотравмувальний вплив та руйнувати якість життя в одних людей, тоді як в інших – мати цілком інші наслідки або ж узагалі не проявлятися. Хоча було проведено багато досліджень, що вивчають чинники, які сприяють посттравматичному зростанню, більшу частину їх було зосереджено на особах, які пережили травму, але станом на сьогодні набагато менше є досліджень посттравматичного зростання серед фахівців із психічного здоров'я, які власне працюють із тими, хто пережив травму. Тому проблема соціально-психологічних детермінант посттравматичного зростання психологів залишається перспективним напрямом досліджень у психології. Мета доповіді – висвітлити сучасний стан проблеми посттравматичного зростання в умовах війни шляхом представлення результатів власного практичного досвіду роботи та досвіду розробки перспективних напрямів наукових досліджень із цього питання. Проведено системний аналіз теоретико-методологічних підходів до дослідження посттравматичного зростання та запропоновано концептуальну модель соціально-психологічних детермінант посттравматичного зростання з акцентом на ролі практичних психологів у забезпеченні цього процесу. Зроблено висновки, що проблема посттравматичного зростання є доволі активною галуззю наукових досліджень в останні десятиліття, проте все ще існує чимало невизначених питань у контексті

розуміння його соціально-психологічних детермінант і ролі практичних психологів у сприянні йому. Тому окреслення перспективних напрямів дослідження цього феномена зможе допомогти краще розуміти процеси, що відбуваються в психіці людини після набуття травматичного досвіду, буде корисним у розробці профілактичних програм і стратегій реагування на кризові ситуації.

Лариса ДІДКОВСЬКА

Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна

ДИНАМІКА ПЕРЕЖИВАННЯ ПОДІЙ ВІЙНИ З ПОЗИЦІЙ ГЕШТАЛЬТ-ПІДХОДУ

Потрапивши в умови війни, українці зіткнулися не лише з безпосередньою екзистенційною загрозою, а й із численними психологічними, морально-етичними та іншими викликами. Війна поляризує і не залишає безпечної середини, де можна було перебувати раніше: є або сили добра, або сили зла, «ми» або «вони». Адаптація до життя в умовах війни, яку в термінах гештальт-підходу називаємо творчим пристосуванням, передбачає прийняття людиною можливих полярностей, власних складних і суперечливих емоцій та почуттів, що виникають у зв'язку з війною. Тобто динаміку переживань подій війни з позицій гештальт-підходу можемо описати як шлях від поляризації до інтеграції. У доповіді буде проаналізовано особливості цього шляху і специфіку переживань українців на різних етапах контакту з подіями війни з опорою на концепцію циклу контакту та описані в гештальт-підході стадії контактування людини із зовнішнім середовищем (преконтакт,

зав'язка, контакт, розв'язка, асиміляція досвіду). Також буде розглянуто, як саме події війни вплинули на Self українців. Адже як процес творчого пристосування саме Self відіграє важливу роль в екстремальних ситуаціях, однією з яких є війна, і саме від його функцій (Id, Ego, Personality) багато в чому залежать особливості виживання людини в таких ситуаціях, проживання актуальних подій та пов'язаних із ними власних переживань і використання нового досвіду для подальшого особистісного зростання.

Надія ЛЕВУС

Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна

ІНТЕГРАЦІЯ МЕТОДІВ СИСТЕМНО-ПОВЕДІНКОВОЇ ПСИХОТЕРАПІЇ В РОБОТУ З ТРАВМІВНИМИ СПОГАДАМИ ВІЙНИ

Травмівні спогади війни – це часто такі спогади, які особистості не під силу пережити або вона переживає їх надто довго, що заважає нормальній життєдіяльності та поступу вперед. Саме із цією метою психологи й психотерапевти напрацьовують способи роботи з травматичними переживаннями клієнтів. Одним із дієвих методів є травматерапія з елементами EMDR, яка дає змогу інтегрувати травматичний досвід, подолати дисоціацію, стабілізуватися. Серед етапів такої роботи виділяють, по-перше, стабілізацію, по-друге, пошук ресурсів, по-третє, конфронтацію, по-четверте, побудову позитивного майбутнього та вироблення навичок справлятися з важкими ситуаціями. На різних етапах цього процесу може бути залучено додаткові техніки, запозичені з інших системно-поведінкових

підходів. Одним із таких підходів є системна терапія, яка дає змогу розглянути людину в системі соціальних взаємодій, визначити ресурсні стосунки, щоб застосувати їх до роботи з травматичними переживаннями. На останньому етапі – побудові позитивного майбутнього та простих дієвих способів справлятися зі складною ситуацією – може бути долучено BSFT – короткочасну терапію, сконцентровану на розв’язку. Саме завдяки цьому методу вдається розбудувати позитивні поведінкові патерни клієнта, сформуванати реалістичний погляд на свої можливості та використати отримані практичні вміння для досягнення цілей.

Оксана РИБАК

Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна

ДОСЛІДЖЕННЯ ЧИННИКІВ ПОСТТРАВМАТИЧНОГО ЗРОСТАННЯ В ПОЗИТИВНІЙ ПСИХОЛОГІЇ

Російське відкрите воєнне вторгнення в Україну є чинником інтенсивної травматизації українців та часто веде до розвитку посттравматичного стресового розладу. Подолання травми стає непростим завданням та вимагає величезних сил і наполегливості. Водночас сучасні дослідження показують, що переживання травми не обов’язково веде до порушення психіки та погіршення функціонування. Розуміння того, як негативний досвід може бути корисним, не є новою концепцією у філософії, літературі, релігії чи поезії. Переживання травми в житті людини може спричиняти такі позитивні зміни особистості, як посттравматичне зростання (ПТЗ). Афоризм «те, що нас не

вбиває, робить нас сильнішими» має багато прихильників, бо містить думку про те, що негаразди в нашому житті можуть бути джерелом сили та можливості ПТЗ. А також цей наратив може додавати надії та оптимізму. Дослідження в межах позитивної психології роблять наголос на особистій автономії, що проявляється в ПТЗ (Pole, D'Andrea & Seligman, 2008). Дедалі більше досліджень стосується можливих позитивних наслідків після травми. Найбільш поширеною сприятливою реакцією на травму є ПТЗ. Найширше визначення ПТЗ означає позитивну психологічну зміну після боротьби з надзвичайно складними життєвими обставинами. Позитивну зміну розглядають як поліпшення психологічного здоров'я після виникнення кризи, і це поліпшення має глибокий вплив на постраждалого. На відміну від стійкості, яка наголошує на адаптивній реакції на несприятливу ситуацію, що приводить до стійкого фізичного функціонування, ПТЗ наголошує на більш високому рівні функціонування, що перевершує функціонування до травми.

ВПЛИВ ВІЙНИ НА ПСИХІЧНЕ ФУНКЦІОНУВАННЯ

Керівники: Алла КОВАЛЕНКО, Донка ДАРПАТОВА-ГРУЗЕВИЧ

Алла КОВАЛЕНКО, Анастасія ЯЦЕНКО

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ УКРАЇНЦІВ НА ПОЧАТКУ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ

Мета дослідження: проаналізувати психологічне благополуччя чотирьох груп осіб на початку повномасштабного вторгнення російських військ на територію України. Методичний інструментарій: методика подолання важких життєвих ситуацій (В. Янке і Г. Ердманн, адаптація Н.Є. Водоп'янової), шкала психологічного благополуччя К. Ріфф (адаптація Т.Д. Шевеленкова та Т.П. Фесенка), опитувальник копінг-поведінки в стресових ситуаціях (Н. Ендлер, Дж. Паркер, адаптація Т. Л. Крюкової), методика діагностики життєстійкості С. Мадді, (адаптація Д.О. Леонтьєва), опитувальник «Індекс життєвого задоволення» LSIA (адаптація Н.В. Паніної). Вибірка становила 120 осіб і поділена на 4 групи по 30 осіб: 1) активні (волонтери, територіальна оборона); 2) пасивні; 3) ті, що виїхали на захід України; 4) ті, що виїхали за кордон. Виявлено відмінності в рівні психологічного благополуччя залежно від статі та віку, а також чинники психологічного благополуччя

загалом у вибірці та в групах тих, хто залишився в місцях проживання, і тих, хто переїхав у безпечні місця. Факторна структура психологічного благополуччя українців загалом по вибірці містить 6 факторів. Перший фактор – «фіксація на активному розв'язанні проблеми», другий – «фіксація на власній безпорадності», третій – «фіксація на негативних ситуаціях», четвертий – «фіксація на захисних механізмах», п'ятий – «уникання негативних ситуацій», шостий – «здатність контролювати ситуацію».

Ірина ГУБЕЛАДЗЕ

Інститут соціальної та політичної психології НАПН України, Україна

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ: ЯК УКРАЇНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ПЕРЕЖИВАЄ ВПЛИВ ВІЙНИ?

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну, шкода, завдана психічному здоров'ю через непережиті емоційні реакції під впливом війни, спричиняють не тільки вагомі зміни в психоемоційному стані людей, а й посилюють внутрішньосупільні процеси. Колективна травма становить загрозу для колективної ідентичності. Зокрема дослідники фіксують актуалізацію національної і громадянської ідентичності, яка є важливим механізмом утвердження української нації. Проте, з іншого боку, надмірно актуалізована ідентичність може ставати каталізатором міжособових і міжгрупових конфліктів усередині українського суспільства. Особливо гостро проявляється мовне питання. Дедалі більше

українців свідомо переходить на україномовне спілкування, але залишаються ті, які мають російську мову за мову повсякденного спілкування, а також і більш радикальна група осіб, яка агресивно відстоює право на користування російською мовою та сприймає поширення української як зазіхання на цілісність своєї ідентичності. Значущих змін зазнає соціальна ідентичність і в інших сферах, зокрема сімейній, професійній, спільнотній. Утрата багатьма людьми звичного місця проживання, місця роботи, призупинене чи зруйноване кар'єрне зростання, змінений майновий статус, необхідність виконувати нові або додаткові сімейні ролі – усе це зумовлює трансформацію соціальної ідентичності у відповідних сферах. Зазнають суттєвих змін і переосмислення життєві цінності й смисли. А це, своєю чергою, веде до перегруповування людей в інші спільноти, посилення внутрішньоспільнотної довіри і взаємодії або, навпаки, до посилення міжспільнотного відсторонення чи напруження. Невідреагована агресія, що не може бути спрямована безпосередньо на ворога, найчастіше дістає вихід або в публічних дискусіях у соціальних мережах, або в агресивному міжособовому спілкуванні серед своїх, тих, хто поряд. Велика кількість травмувальних новин, необхідність продовжувати життя в напівзруйнованих містах і селах спонукають людей пристосовуватися до умов, які склалися. У такий спосіб відбувається нормалізація руйнувань і втрат. З одного боку, це адаптивний механізм психіки, а з другого – нечутливість, а часом байдужість до руйнувань і людського горя. Ще однією потенційною загрозою чи наслідком воєнних подій може бути поява непережитої і неопрацьованої міжпоколінної травми. З огляду на це дуже важливо вже тепер опрацьовувати травмівний досвід війни і з дорослими, і з дітьми, організовувати колективні акції вшанування пам'яті загиблих тощо, що допоможе знизити ризик появи міжпоколінної травми в наступних поколіннях українців. В одних випадках насильство

і страждання можуть закоренитися в ідентичності людей і громад, а це призводитиме до дегуманізації суспільства як реакції на звірства й злочини, які чинить ворог. В інших – громадяни можуть намагатися зрозуміти джерело жакликих подій і виступати за просвіту, опрацювання травматичного досвіду та розбудову державної політики в такий спосіб, щоб гарантувати, що ці звірства й злочини не повторяться. Серед шляхів запобігання чи подолання негативних наслідків війни для українського суспільства можна виокремити: необхідність подолання тривалого почуття меншовартості українців; дозвіл (самоу собі і суспільний) на переживання всього спектру негативних і болісних переживань; чітку диференціація «своїх» і «чужих», що полегшить комунікацію; прийняття втрати та побудову бачення майбутнього на основі поточної ситуації; побудову короткострокових планів і перефокусування з довгострокових перспектив на короткострокові; трансформація питання «За що це нам?» на «Для чого нам це?», «Чого ми маємо навчитися в цій ситуації?»; реалізацію колективних практик ушанування пам'яті військових і цивільних жертв війни.

Антон КУРАПОВ, Владислава КЕЛЛЕР, Іван ДАНИЛЮК
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

Аргірула КАЛАЙЦАКІС
Грецький Середземноморський університет, Греція

Тобіас КОВАЧ
Університет Санкт-Галлена, Швейцарія

ВПЛИВ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ НА ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ЧЕРЕЗ ШІСТЬ МІСЯЦІВ ПІСЛЯ РОСІЙСЬКОГО ВТОРГНЕННЯ В УКРАЇНУ

Мета. Дослідження було спрямовано на вивчення впливу війни, що триває в Україні, на психічне здоров'я українців, зокрема, у вигляді спричинених війною травм, порушень самоорганізації, посттравматичного стресового розладу, комплексного посттравматичного стресового розладу, тривожності, стресу, депресії. Методи. Дані було зібрано від 703 учасників через шість місяців після повномасштабного вторгнення за допомогою структурованої анкети, яка включала розділи про соціально-демографічну інформацію, проблеми, пов'язані з травмами, та психічне здоров'я. Результати. Дослідження виявило, що серед українців, які постраждали від війни, рівень депресії і тривоги був відносно низьким, тоді як стрес і пружність були відносно високими. Проте ті, хто безпосередньо піддавався воєнним діям, фізичному насильству чи серйозним гуманітарним стражданням, мали вищий рівень тривоги, депресії, стресу та симптомів, пов'язаних із травмою. Досвід війни різнився залежно від статі, віку та умов життя. Учасники, які залишилися в Україні, мали значно нижчі симптоми тривоги, депресії, стресу і травми порівняно з тими, хто переїхав за кордон. Тривога, депресія, стрес, низька стійкість

і суб'єктивна задоволеність умовами життя були предикторами симптомів, пов'язаних із травмою, включаючи ПТСР і ХПТСР. Висновки. Ці результати свідчать про те, що психічне здоров'я українців, які постраждали від війни, зазнало різного впливу залежно від переживання насильства та умов життя. Крім того, дослідження виявило кілька предикторів симптомів, пов'язаних із травмою, включаючи ПТСР і ХПТСР, такі як тривога, депресія, стрес, низька пружність і суб'єктивна задоволеність умовами життя. Наступні дослідження мають продовжити вивчення взаємозв'язків між типом травми, соціально-демографічними факторами, пружністю, стресом, тривогою, депресією і ПТСР та ХПТСР, щоб краще зрозуміти опосередкувальні механізми, що лежать в основі цих зв'язків, і розробити ефективні заходи для підтримки благополуччя українців у цей важкий час.

Олег КОКУН

Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, Україна

ВПЛИВ ЕКСТРЕМАЛЬНИХ ФАКТОРІВ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ НА ПСИХОЛОГІЧНЕ ТА ФІЗИЧНЕ ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

Негативний вплив на психологічне та фізичне здоров'я мирного населення є одним із найсуттєвіших несприятливих наслідків війни. Наше дослідження проводилося протягом четвертого-п'ятого місяців війни в Україні та охопило 1257 респондентів (32,3% чоловіків і 67,7% жінок, віком 18–61 рік). У дослідженні було використано шкалу самоефективності Р. Шварцера та М. Єрусалема, опитувальник професійної

життєстійкості О. Кокуна, шкалу психофізіологічної стійкості Коннора – Девідсона – 10, Гіссенський опитувальник соматичних скарг та опитувальник для скринінгу посттравматичного стресового розладу Н. Бреслау зі співавторами. Установлено суттєво знижений у досліджуваній вибірці рівень психофізіологічної стійкості та самоефективності порівняно з результатами досліджень довоєнного часу. Також у респондентів наявний виражений прояв ознак ПТСР та соматичних скарг. Зокрема, близько 50% мають результати, які вказують на ймовірність у них діагнозу ПТСР. Серед трьох компонентів професійної життєстійкості зафіксовано переважання прийняття виклику над контролем і включеністю, що в мирний час було властиве лише військовослужбовцям. Установлено, що кількість симптомів ПТСР та соматичних скарг респондентів перебуває в прямій залежності від ступеня небезпеки для життя, якої вони зазнали під час війни, а також погіршення в них стану здоров'я та емоційного стану. Також встановлено наявність стійкої тенденції, яка полягає в суттєвому погіршенні, разом із матеріальним статусом, психофізіологічної стійкості та самоефективності респондентів і збільшенні кількості симптомів ПТСР і соматичних скарг. Рівень психофізіологічної стійкості випробуваних знижується пропорційно погіршенню в них стану здоров'я та емоційного стану. Отримані результати є свідченням високої потреби українського населення в психологічній підтримці та показують напрями можливих втручань.

СЕКСУАЛЬНЕ НАСИЛЬСТВО ПІД ЧАС ВІЙНИ: МІФИ ТА РЕАЛЬНІСТЬ

Насильство і гвалтування мирного населення на окупованих територіях – сильна зброя ураження противника, засіб його приниження й деморалізації. Сексуальне насильство під час збройного конфлікту (СНПК) – це комбінація багатьох травмівних чинників, різних видів насильства комбатантами ворога над населенням – фізичного, сексуального, психологічного, емоційного, морального. Особливими ознаками сексуального насильства під час воєнних дій є примусові насильницькі дії та особлива жорстокість. До фізичної складової СНПК належать: завдання сильних фізичних травм (побиття, ампутація частин тіла, грудей у жінок, статевих органів у чоловіків); примусовий сексуальний акт; нелюдські способи статевих зносин предметами (зброя, гострі предмети); примусова вагітність; примусова стерилізація; примусова проституція; примусове оголення. До психологічної складової СНПК залічують: емоційне насильство (агресія, знецінення, приниження, тривале знуцання, маніпуляція); моральне насильство (навмисне завдання страждань при свідках, при дітях, знуцання з дітей у присутності батьків, групові форми). Сексуальне насильство під час війни реалізовується через такі психологічні механізми, як психологічна травматизація, приниження, формування відрази до репродуктивної поведінки жінок, припинення жінками дітонародження. Часто жертви сексуального насильства вагітніють від гвалтівників. Іноді комбатанти навмисне утримують жертву в таких умовах, щоб вона не могла зробити аборт. Ми здійснили анонімне опитування

із застосуванням гуглформи з метою виявлення стереотипів українців стосовно сексуального насильства під час війни. В опитуванні взяла участь 441 особа, до уваги взято результати 318 осіб. За даними опитування, 7–23 % респондентів властиві стереотипні патріархально забарвлені судження про сексуальне насильство. Вони схильні вважати винними в СНПК самих жінок. Отже, частина населення потенційно здатна травматизувати потерпілих, наражати їх на соціальну стигматизацію, віктимізувати. Тому необхідна психоедукація з приводу причин і наслідків СНПК на рівні місцевих громад. Також необхідна фахова психологічна робота з жертвами СНПК, їхніми сім'ями та громадами, де вони проживають. Провина за те, що відбулося, повністю лежить на насильнику (-ах) і не може бути покладена на постраждалих. Жертва та її родичі не мають шансів захистити себе перед військовими. Хай би як поводитися жінки/діти/чоловіки, якщо солдати мають намір і не мають чіткої заборони, вони коїтимуть акти насильства різного ступеня. Поведінка цивільного населення не є провокативним чинником. Серйозною проблемою з огляду на наявність виявлених патріархальних постав є дискримінація жертв воєнного згвалтування з боку сім'ї і/або громади. Через стигматизацію жінки, діти, чоловіки, які пережили сексуальне насильство, стикаються з додатковими перешкодами в досягненні справедливості і перебувають, м'яко кажучи, у невігідному становищі в суспільстві. Вони повинні отримати фахову допомогу, соціальну підтримку і цивілізоване ставлення в громаді.

Павел БОРИСЕВИЧ

Університет кардинала Стефана Вишинського, Польща

ПОГЛЯД НА ТРИ ОБЛИЧЧЯ ТОРТУРИ

Розглянуто кілька аспектів сучасного застосування тортур та їхньої ефективності. Описано короточасний і довготривалий психологічний вплив примусового допиту. Досліджено воєнні аспекти та докази ефективності застосування тортур, а також непрямі психологічні і нейропсихологічні ознаки ефективності таких методів в отриманні розвідувальної інформації. Далі зроблено спробу оцінити застосування тортур як інструмента терору. Нарешті, розглянуто випадки політично вмотивованого застосування примусових допитів із метою дослідити потенціал використання примусового допиту як демонстрації сили. Автор доходить висновку, що немає доказів на користь застосування тортур під час допиту і навряд чи це принесе будь-яку політичну вигоду тим, хто їх використовує в нинішніх соціальних реаліях.

Оксана СТРІЛЬЧУК

Інститут соціальної та політичної психології НАПН України, Україна

ЕКОЛОГІЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ УКРАЇНЦІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

Україна перебуває в складному екологічному становищі. Із держави, яка володіє значними природними ресурсами, за останні десятиліття Україна перетворилася на екологічно несприятливу зону, і це не враховуючи наслідків Чорнобильської катастрофи. Сьогодні українці знову відчувають страх ядерної

небезпеки через воєнну агресію, яка, своєю чергою, завдала колосального екологічного лиха. Варто зауважити, що численні заходи, спрямовані на збереження екології, мають переважно технічний характер, не враховують соціально-психологічного підґрунтя регіону або держави загалом. Вони є спонтанними, локально спрямованими і не підсилені загальнонаціональною стратегією. Основною проблемою є брак принципів системного підходу: основний екологічний заклик до сортування сміття втрачає свій сенс, бо в Україні переробляють лише 3,6% сміття. Імовірно, відповіді на запитання з приводу низького рівня екологічної свідомості громадян почасти можуть лежати в площині соціально-психологічних особливостей української нації, що має строкатий набір спільнотних ідентичностей, зорієнтованих на різні цінності. Аналіз нещодавно реалізованого дослідження ефектів взаємодії спільнотних ідентичностей в екологічній сфері продемонстрував прояв територіальної та громадянської ідентичності як предиктора активації таких форм екологічної свідомості, як екологічна відповідальність («Я дбаю про навколишнє середовище, мене турбує його стан»). Це підтверджує роль локальної ідентичності у свідомості українця, високий рівень якої фіксували в соціально-психологічних дослідженнях ще з 1990-років. Можна припустити, що ефективна стратегія формування екологічної відповідальності може конструюватися за принципом «знизу вгору» і набувати подальшого поширення та імплементації в межах національної політики екологічного збереження.

ВПЛИВ ВІЙНИ НА ДІТЕЙ І МОЛОДЬ

Керівники: Тетяна ПАРТИКО, Йоанна РУЖИЦЬКА-ТРАН

Євгенія СКВОРЧЕВСЬКА

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Україна

ЕМОЦІЙНИЙ СТАН ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ТА МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Проблема емоційних станів дітей дошкільного та молодшого шкільного віку під час війни стала особливо актуальною в Україні. Війна травматична для багатьох людей, зокрема страждають діти. Діти дошкільного та молодшого шкільного віку схильні емоційно реагувати на травматичні події, що відбуваються навколо них, часто звинувачують себе в тому, що відбувається. Через це дитина може завдавати собі шкоди – гризти нігті, кусати губи, рвати волосся і навіть бити себе. Слід звертати увагу на зміни в поведінці дитини: збільшення кількості істерик; агресивну поведінку стосовно батьків (дитина звинувачує їх і навіть б'є); відмову від спілкування; збільшення кількості страхів; поганий сон; відмову від ігор; зміну харчової поведінки (дитина або не хоче їсти, або, навпаки постійно вимагає смаколиків); проблеми в школі. Порушення в цій сфері перешкоджають вільній взаємодії дитини з навколишнім світом, призводять до відхилень в особистісному розвитку, стимулюють появу психологічних розладів. Зусилля фахівців необхідно спрямувати на розв'язання емоційних

проблем дітей дошкільного та молодшого шкільного віку, особливо в кризові періоди розвитку. Набутий у дитинстві життєвий досвід допоможе в майбутньому включитися в нові соціальні відносини, спільну діяльність, адаптуватися до умов, що змінилися під час навчання в школі.

Йоланта-Кристина ТОМПОРОВСЬКА
Вища школа демократії в Грудзьондзі, Польща

ОСОБЛИВІ ОСВІТНІ ПОТРЕБИ УЧНІВ ІЗ ДОСВІДОМ БІЖЕНСТВА

Узагальнено найважливіші питання, пов'язані з роботою з українськими учнями з досвідом біженства в польській школі, які мають особливі освітні потреби (ООП). Вони стосуються учнів, які не відповідають вимогам загальної освітньої програми і мають значно більші труднощі з навчанням, ніж їхні однолітки. За проф. М.Богданович, ці діти можуть продовжувати навчання, але вони потребують педагогічної підтримки у вигляді методів і навчальних програм, адаптованих до їхніх можливостей та обмежень. Перелічені критерії, які застосовуються до дітей з ООП, є органічними, психологічними та середовищними. Перший із них включає різні види інвалідності (у т. ч. рухові розлади та дисфункції), розлади центральної нервової системи, розлади слуху та зору або хронічні захворювання. Другий критерій – психологічний – охоплює осіб з особливими здібностями, інтелектуальною недостатністю, порушеннями психічного розвитку. Середовищний критерій охоплює дітей із сімей емігрантів, репатріантів, реемігрантів, інших культурних середовищ і послідовників різних релігій, а також

неблагополучних сімей. Важливо з'ясувати потреби дитини в освіті й розвитку. Крім мовного бар'єру, учні з України можуть додатково зіштовхнутися з різними труднощами в навчанні, зумовленими, наприклад, дислексією, інвалідністю чи хворобою. Однією з істотних причин труднощів у навчанні можуть бути емоційні проблеми, пов'язані з досвідом війни чи біженства. У цьому аспекті діти можуть проявляти дуже різноманітні, іноді екстремальні реакції. Від замкнутості, плаксивості, апатії, до дратівливості, істерик, агресивної поведінки. Тому важливо спостерігати за учнями, стежити за їхніми успіхами та говорити з батьками про їхній досвід та сімейну ситуацію. Важливою проблемою є відмінності в навчальних програмах, через які дитина або наздоганяє (наприклад, з історії Польщі), або нудьгує на уроках, повторюючи вже засвоєний матеріал. Такі рішення, як підготовчі класи/групи та додаткові безкоштовні уроки польської мови для учнів полегшують входження до польської системи освіти. Культурні відмінності змушують дітей, які досі жили в зовсім іншому культурному контексті, переносити свої шкільні звички до польської школи, де часто діють інші норми й правила, що негативно впливає на функціонування школи. Усі ці аспекти впливають на емоційне функціонування дітей, яке посилюється проблемою посттравматичного стресового розладу, що його трактують як набір характерних симптомів, що з'являються в результаті переживання травматичної ситуації, яка викликає сильні негативні емоції. Таке переживання викликає в дитини страх і сильне почуття безпорадності. Серед людей, які відчувають цей тип стресу, є, зокрема, жертви воєнних дій і, відповідно, діти із сімей біженців. Переживання ПТСР може суттєво вплинути на когнітивне функціонування дитини в школі, а також на її поведінку щодо однолітків. Тому ці діти потребують особливої підтримки з боку психолога та шкільного консультанта, спеціалістів із психолого-педагогічної консультації, а також учителів та інших працівників школи.

Важливо підтримати сім'ю учня з досвідом біженства, яка також може потребувати фахової підтримки. Для учнів з інвалідністю, які отримують довідку про необхідність спеціального навчання, слід розробити індивідуальну навчально-оздоровчу програму та забезпечити умови навчання відповідно до рекомендацій у довідці. У разі виникнення труднощів, що потребують супроводу фахівців, для українських дітей та молоді необхідно організувати додаткові заняття з психолого-педагогічної допомоги.

Олена ВОЛОШОК

Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна

ПСИХОЕМОЦІЙНИЙ СТАН ОСІБ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Доповідь присвячено розкриттю результатів емпіричного дослідження психоемоційного стану осіб юнацького віку. Висвітлено домінантні емоційні переживання, рівень стресу студентської молоді під час війни в Україні. Показано, які копінг-стратегії найчастіше обирають юнаки та дівчата. Висвітлено взаємозв'язки між глибинними психологічними рисами, емоціями, стресом і копінг-стратегіями особистості. Розкрито відмінності в емоційних переживаннях та копінг-стратегіях між особами юнацького віку та особами періоду дорослості. Особам юнацького віку не властиві негативні і тривожно-депресивні емоційні переживання, але й позитивні емоції не є сильно вираженими. Рівень стресу виражено на середньому рівні. Він прямо пов'язаний з емоційною нестабільністю, несумлінністю як особистісними рисами і такими копінг-стратегіями, як утеча-

уникання, самоконтроль, дистанціювання або конфронтація. Використання конструктивних копінг-стратегій пов'язане з такими рисами, як екстраверсія та відкритість новому досвіду. Окреслено шляхи зниження рівня стресу і профілактики тривожних переживань особистості. У профілактичній роботі зі студентською молоддю слід звернути увагу на недостатність позитивних емоцій, домінування неконструктивних форм поведінки в стресових ситуаціях, таких як утеча-уникання. Важливо працювати над формуванням мотивації досягання цілей, відповідальності, пошуком тих сфер діяльності, які приносять радість, сприяють особистісному зростанню, над розвитком емоційного інтелекту, набуттям навичок емоційної саморегуляції для зниження рівня стресу в юнацькому віці.

Юлія ПАВЛОВА, Іванна БОДНАР

Львівський державний університет фізичної культури, Україна

Петро ПЕТРИЦЯ

Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка, Україна

Ганна ЖАРА

Національний університет «Чернігівський колегіум»
імені Т. Г. Шевченка, Україна

Тетяна СИНИЦЯ

Національний університет «Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка», Україна

ВОЄННИЙ ДОСВІД УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ І ПРЕДИКТОРИ ТРАВМИ ТА ПОСТТРАВМАТИЧНОГО СТРЕСОВОГО РОЗЛАДУ

В Україні проживає 10,2 мільйона молодих людей, що становить майже чверть населення країни. Під час епідемії коронавірусу та продовження карантинних обмежень 24 лютого 2022 р. на території України почалася російсько-українська війна. У зв'язку з російською агресією молоді українці стали безпосередніми свідками руйнування цивільної інфраструктури та масових убивств мирного населення на окупованих територіях. Це ще більше посилює наявні труднощі, й оцінити масштаби проблем із психологічним здоров'ям сьогодні практично неможливо. Метою цього дослідження було виявлення факторів захисту психічного здоров'я молодих людей та аналіз можливих предикторів травми і ПТСР. Дослідження (грудень 2022 – січень 2023) проводилося під час російського вторгнення в Україну в університетах,

розташованих у різних куточках країни (на заході, півночі та сході), на територіях, які різною мірою постраждали від бойових дій. У дослідженні взяли участь 593 студенти Львівського державного університету фізичної культури, Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка та Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». Було проведено множинну лінійну регресію, щоб знайти предиктори ПТСР. Регресійна модель досвіду травми мала прийнятні відповідні індекси, включаючи VIF (≤ 4), автокореляцію (-0,01, критерій Дарбіна – Вотсона $d = 2,03$, $p = 0,794$), брак впливових випадків, що зміщують модель регресії (відстань Кука < 1), гетероскедастичність (тест Голдфелда – Квандта = 1,01, $p = 0,452$) і багатофакторну нормальність (критерій Колмогорова – Смирнова = 0,05, $p = 0,149$). Серед статистично значущих предикторів рівня досвіду травми / ПТСР були стать, зміна місця проживання через воєнні дії, уявлення про порушення Я, емоційні та когнітивні наслідки, рівень надії та пружності. Модель пояснювала 31,2% дисперсії життєвої травми / ПТСР, $R = 0,558$, $R^2 = 0,312$, $F(12, 580) = 21,9$, $p < 0,001$. Дослідження було проведено в межах проєкту «Досвід і перспективи російсько-української війни в житті молодих українців (Дослідження за допомогою мішаних методів того, як сприяти пружності та стійкому будівництву миру)», підтриманого Програмою малих грантів 2022 Відділу 48 Товариства з вивчення миру, конфліктів і насильства.

Оксана КІКІНЕЖДІ, Наталія САВЕЛЮК

Тернопільський національний педагогічний університет імені
Володимира Гнатюка, Україна

Ярослава ВАСИЛЬКЕВИЧ

Університет Григорія Сковороди в Переяславі, Україна

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕЖИВАННЯ СТРЕСУ СТУДЕНТСЬКОЮ МОЛОДДЮ В УМОВАХ ВІЙНИ

Теоретично проаналізовано історію становлення поняття стресу у світовій науці. Наголошено, що за цей період акценти в його дослідженнях було перенесено з умов забезпечення стабільності організму на особливості оптимального функціонування людини в ситуаціях нестабільності та з неспецифічних фізіологічних адаптаційних симптомів на унікальні психологічні реакції – індивідуальну особистісну траєкторію переживання. Розглянуто основні класифікації стресу, серед яких найбільш поширеним є поділ на фізіологічний і психологічний. Також увагу акцентовано на виокремленні чотирьох груп симптомів переживання стресу, таких як фізіологічні, поведінкові, інтелектуальні та емоційні. Констатовано, що особливо вразливими щодо потенційно негативного впливу стресу соціально-демографічними спільнотами є діти, підлітки та молодь. Згідно з результатами емпіричного дослідження, встановлено й описано, що й на початку повномасштабної війни в Україні і через рік студентська молодь найбільшою мірою переживала і продовжує переживати та вербалізувати інтелектуальні симптоми стресу. Його загальний рівень за цей дуже складний у різних аспектах рік помітно підвищився. Серед конкретних симптомів переживання інтелектуального стресу найбільш помітно зросли

прояви прокрастинації (пасивність, зволікання з прийняттям рішень тощо). В аспекті поведінкових проявів найбільшою мірою зменшилося спілкування з близькими; емоційних – зросли почуття провини і водночас емоційна нечутливість; фізіологічних – найбільше, на думку респондентів, постраждав їхній імунітет. У процесі як теоретичного аналізу, так і аналізу емпіричних даних обґрунтовано їхню значущість щодо надання конкретної психологічної допомоги здобувачам вищої освіти в умовах стресу, пов'язаного як із повномасштабною війною в Україні, так і постійним навчальним навантаженням.

Наталія МОСОЛ, Наталія ГУБА

Запорізький національний університет, Україна

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД СТУДЕНТІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ (досвід Запорізького національного університету)

Воєнні дії на території нашої країни негативно впливають на психічне здоров'я студентської молоді. Вищий навчальний заклад має можливість і налагоджену мережу для організації та надання психологічної підтримки студентам. Ми всі страждаємо від травматичних подій, навіть перебуваючи у відносній безпеці. Наше психічне здоров'я перебуває під впливом багатьох стресів, тому вкрай важливо знайти час і можливість відновити особистісні ресурси. Студентська молодь – це унікальна соціальна група, мобільна, активна і творча частина суспільства, яка формуватиме майбутнє нашої країни. Слід зазначити, що молодим людям притаманні також схильність до максималізму, перебільшення значення власної думки, імпульсивність. Запорізький національний університет (ЗНУ) –

вищий навчальний заклад, розташований у прифронтовому місті Запоріжжі. Майже 60% території Запорізької області тимчасово окуповано російськими військами, тривають активні бойові дії. Багато студентів ЗНУ – з окупованих територій, багато було змушено переїхати (ВПО або міграція). На базі ЗНУ організовано різні види і форми роботи – вебінари, консультування, індивідуальна та групова робота з метою надання психологічної допомоги та реалізації психологічного супроводу студентів. Основні цілі допомоги – надати необхідну інформацію та практичні рекомендації, озброїти молодих людей практичними способами стабілізації, практикувати психологічну медитацію й релаксацію, а також підтримати їх. Використання базових психологічних прийомів дає змогу розвивати стійкість, надавати самопомогу та підтримувати родину і друзів у ці важкі часи.

Марина РЯБІНІНА, Тетяна КОЧУБЕЙ

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини,
Україна

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ МАНІПУЛЯТИВНИХ ЗМІ НА УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКИХ СТУДЕНТІВ

ЗМІ відіграють ключову роль у суспільстві та мають величезний маніпулятивний ефект. Останніми роками медіапотоки були насичені елементами впливу – дезінформації та маніпуляцій. Так звані «інформаційні війни», особливо в онлайн-форматі, за останній рік стали більш маніпулятивними та деструктивними для світової спільноти. У сучасному світі

сформувалося багато видів сугестивного впливу та підсвідомого тиску як на окремих людей, так і на суспільство загалом, особливо через інтернет-медіа. Розвиток інформаційних технологій дає змогу різним чином контролювати свідомість людей, а пропаганда та поширення дезінформації, особливо під час російсько-української війни, є прикладом маніпуляції та підпорогового навіювання. Для того, щоб маніпулювати та контролювати суспільства, медіатехнології використовують для генерування негативних ідей, стереотипів, постав і моделей поведінки. Ми розглядаємо питання дослідження думки студентів про проблему маніпуляцій у медіапросторі. У контексті інформаційної агресії Росії проти України та всього світу дослідження проблеми маніпуляцій у медіапросторі, а особливо впливу медіа на студентів, є надзвичайно актуальним та важливим. Одним із головних показників для вивчення та аналізу студентської думки та медіаграмотності, а також для подальшої розробки соціально-педагогічної стратегії протидії медіаманіпулятивній зброї є вивчення ставлення молоді до цього питання. Що стосується гуманітарних дисциплін, особливо соціальної педагогіки та соціальної психології, то тема дослідження, яку ми обрали, залишається відкритою і не до кінця вивченою. Медіаманіпуляція – це вид соціально-психологічного впливу, який здійснюють через пресу, телебачення, Інтернет, білборди та соціальні мережі. Варто підкреслити, що за основу нашого соціологічного дослідження ми обрали потужний і ефективний інструмент – фактчекінг – тобто викриття маніпуляцій і фактологічних спекуляцій щодо російсько-української війни. Фактчекінг – це перевірка фактів і тверджень на предмет їхньої точності та правдивості. Тому як методологію проведення дослідження ми використали принцип фактчекінгу тверджень різних світових медіаресурсів. Ми використали такі наукові методи, як: дослідження наукових джерел; пошук та обробка інформації про маніпуляції ЗМІ, фейкові новини і

фактчекінг; теоретичний аналіз інформаційного простору на предмет наявності маніпулятивних технологій; дослідження та порівняння думок студентів з України і Польщі на тему обізнаності щодо протидії поширенню дезінформації.

Тетяна ПАРТИКО

Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна

РОЛЬ ВОЛЬОВИХ РИС СТУДЕНТІВ У ПОДОЛАННІ СТРЕСУ НА ПОЧАТКУ ПОВНОМАСШТАБНОЇ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Дослідження присвячено емпіричній перевірці припущення про те, що в мирний і воєнний час для подолання стресу в студентській молоді активізуються різні вольові риси. Для цього було порівняно результати, отримані від двох груп студентів-магістрів: у першій групі (N=37, середній вік 23.9 років) обстеження проводилось до початку повномасштабної російсько-української війни (2020–2021 рр.), у другій групі (N=26, середній вік 24.8 років) – через один-три місяці після початку війни (березень-травень 2022 р.). Для діагностики стресостійкості студентів використано методику В. Розова, де адаптаційну здатність до стресу розглянуто як полісистемну властивість індивідуальності; для діагностики вольових рис – методику М. Чумакова, яка визначає вираженість основних вольових рис особистості. Вірогідність отриманих результатів перевірено за допомогою математико-статистичних методів (t-тесту Ст'юдента, коефіцієнта r Пірсона, факторного аналізу). З'ясовано, що значну роль у підтриманні стресостійкості студентів

як у довоєнний час, так і в перші місяці повномасштабної війни відіграє їхня цілеспрямованість, яка зберігає сталий рівень і сталі зв'язки зі стресостійкістю. Енергійність, за збереження довоєнного рівня, на початку війни втрачає здатність керувати психофізіологічними станами молодих людей, у тому числі сном, а уважність до оточення втрачає зв'язок з оптимізмом, адаптивним мисленням, керуванням психофізіологічними станами і вмінням установлювати й розвивати позитивні міжособові стосунки. Із початком повномасштабних воєнних дій рівень наполегливості й рішучості досліджених нами студентів значною мірою знизився, а їхня роль у підтриманні стресостійкості змінилася. Якщо до початку воєнного вторгнення наполегливість була однією з провідних вольових рис, яка підтримувала стресостійкість студентів у мирному житті, то в перші місяці повномасштабної війни її роль послабилася, зберігаючи зв'язок лише з адаптивним мисленням, оптимістичним настроєм і впевненістю в собі. Роль рішучості, незважаючи на зниження її загального рівня, навпаки, зросла, зокрема для активізації адаптивного мислення, оптимізму та соматичної регуляції. За збереження попереднього рівня ініціативність, яка в мирний час не має вираженого зв'язку зі стресостійкістю, із початком активних воєнних дій стала ресурсом для адаптивного мислення, оптимізму, соматичної регуляції та впевненості в собі. Отримані результати підтвердили висунуте припущення.

ВНУТРІШНЬО- І МІЖГРУПОВІ ВЗАЄМОДІЇ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Керівники: Антон КУРАПОВ,
Магдалена ЖЕМОЙТЕЛЬ-ПЙОТРОВСЬКА

Магдалена ЖЕМОЙТЕЛЬ-ПЙОТРОВСЬКА
Ярослав ПЙОТРОВСЬКИЙ

Університет кардинала Стефана Вишинського, Польща

Максим РУДНЄВ
незалежний дослідник

Ілля ЯГІЯЄВ
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

Йоанна РУЖИЦЬКА-ТРАН
Гданський університет, Польща

КОНЦЕПЦІЯ СПРАВЕДЛИВОЇ ВІЙНИ: ЯК ПОЛЯКИ ТА УКРАЇНЦІ ВИПРАВДОВУЮТЬ ВЕДЕННЯ ВІЙНИ

Поняття справедливої війни має дуже давню традицію в історії філософії. Однак досі бракує психологічних досліджень того, які методи та причини ведення війни вважаються за прийнятні, а також від яких особистісних і когнітивних чинників залежить рівень прийняття війни. На основі можливих типів бачення війни ми визначили (Żemojtel-Piotrowska et al., 2022) чотири потенційно можливі бачення війни: справедлива (обмежувальне бачення причин і засобів), утилітарна (обмежувальне

бачення методів, ліберальні причини), «брудна» (ліберальне бачення засобів і причин) і «священна» (обмежувальне бачення причин, ліберальні методи). Потім ми перевірили цю теоретичну модель на вибірках польських (N = 269) та українських (N = 251) студентів, використовуючи новостворену шкалу переконань, що виправдовують війну. Структура переконань в обох вибірках виявилася різною: бачення справедливої війни виявилось більш поляризованим в українській (відповідно до двофакторної структури), ніж у польській (чотирифакторній). Рівень загального сприймання війни як явища виявився порівняним в обох вибірках, показуючи дуже низькі його рівні. В українській вибірці рівень (не)прийняття війни як явища між статями не відрізнявся, у польській вибірці чоловіки прийняли війну більше, ніж жінки. Отримані результати є свідченням того, що безпосередній досвід війни змінює спосіб її виправдання, роблячи його непорівняним із баченням війни в суспільствах, які не переживають її безпосередньо.

Любов БАЗЬ

Інститут соціальної та політичної психології НАПН України, Україна

УКРАЇНА І ПОЛЬЩА: ПОСИЛЕННЯ МІЖГРУПОВИХ КУЛЬТУРНИХ ЗВ'ЯЗКІВ НА ТЛІ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ

На тлі повномасштабного вторгнення відбулося безсумнівне посилення міжгрупових зв'язків між громадянами України і Польщі. Це зумовлено багатьма чинниками, насамперед великою кількістю вимушених переселенців з України, більшість яких

знайшла прихисток саме в Польщі завдяки територіальній близькості та численним заходам із боку польського та українського урядів, спрямованих на посилення союзу між двома державами. Особливим із цього погляду є посилення міжгрупових культурних зв'язків. Із 24 лютого 2022 р. польський уряд, окремі державні та недержавні організації запровадили цілу систему програм підтримки для українських діячів культури. Було створено низку творчих резиденцій у Кракові, Гданську, Варшаві тощо, у межах яких митцям з України надавали до року щомісячні стипендії за умови реалізації творчого проекту, спільного з польськими митцями або дотичного до польської культури. Також у різних містах Польщі триває ціла низка книжкових ярмарків, участь у яких часто-густо беруть видавці з України, здебільшого безоплатно. Прикладом може стати хоч би Варшавський книжковий ярмарок у 2022 і 2023 рр. У 2022 р. українські видавці отримували не лише безоплатну участь у ярмарку, а й проживання в польських готелях. У 2023 р. Україна стала почесною гостею ярмарку. Від початку повномасштабного вторгнення польські бібліотеки почали масово закуповувати книжки українською мовою, у польських книгарнях з'явилися полиці з українськими книжками, у Польщі відкрилося багато складів та інтернет-магазинів («Гарна книгарня», «Ранок креативу» тощо) з друкованою україномовною продукцією. Чимало польських громадян прихистило в себе українців, разом із ними почали відвідувати українські культурні події або навіть сприяти їхній організації. Своєю чергою українські громадяни вивчили польську мову або вдосконалили її знання і влаштувалися на роботу в культурні заклади Польщі, наприклад, Польський інститут книги, почали перекладати польську літературу на українську мову тощо. Прикладом може стати українська поетка Наталя Бельченко, яка переклала збірку польського поета Ярослава Івашкевича. Ця співпраця і психологічна підтримка з боку польських культурних діячів

(за словами письменника-фантаста Анджея Сапковського, громадянина Польщі, Україна безсумнівно воює на боці Добра) була б неможливою без оперативного інформування про наявні можливості з боку українських журналістів та культурних менеджерів, які висвітлюють й анонсують усі події такого ґатунку. Страшний удар, який дістала Україна 24 лютого 2022 р., спровокував підсилення двох культур, української і польської, шляхом взаємодії дуже різних груп.

**Ганна ЦУРІКОВА, Антон КУРАПОВ,
Олександра БАЛАШЕВИЧ, Олексій ДУБИНСЬКИЙ**
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

ПРИЧИНИ, ЧОМУ УКРАЇНЦІ ПРОДОВЖУЮТЬ АБО ПРИПИНЯЮТЬ ВЗАЄМОДІЯТИ З РОСІЙСЬКОЮ КУЛЬТУРОЮ ВНАСЛІДОК РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ: ДЕМОГРАФІЧНІ, ПСИХОЛОГІЧНІ ТА ЕМОЦІЙНІ АСПЕКТИ

Російсько-українська війна – це глобальна подія, яка вплинула на різні народи, але українці, безумовно, постраждали найбільше. Низка російських знаменитостей відкрито підтримала війну та політику президента Путіна. Проте, незважаючи на жорстокість ворога, руйнування інфраструктури, загибель військовослужбовців і цивільних, багато українців продовжує в різний спосіб взаємодіяти з російською культурою. Основною метою нашого дослідження було визначити причини, через які українці підтримують такий контакт або припиняють його, а також типи культури, із якими триває взаємодія. Ми виділили чотири основні чинники, які

можуть вплинути на рішення взаємодіяти або припинити взаємодію: соціально-демографічні, психологічні, емоційні та ситуативні. Результати показали, що мова є чітким предиктором продовження або припинення взаємодії: російськомовні українці схильні продовжувати взаємодію; більшість українців продовжує взаємодію переважно через брак українських аналогів подібних культурних продуктів; більшість українців продовжує взаємодіяти з блогерами та музикантами; позиція митця щодо війни визначає наміри продовжувати взаємодію; екстравертовані українці продовжують взаємодію, але з часом схильні її припиняти, тоді як більш інтровертовані припинили її на початку війни, але схильні продовжувати в майбутньому; більшість українців продовжує взаємодію через емоційну потребу, а припиняє через емоційне несприйняття будь-чого пов'язаного з Росією.

**Бартломей НОВАК, Ярослав ПЙОТРОВСЬКИЙ,
Магдалена ЖЕМОЙТЕЛЬ-ПЙОТРОВСЬКА**
Університет кардинала Стефана Вишинського, Польща

ДОСЛІДЖЕННЯ ЧИННИКІВ І НАСЛІДКІВ ВІРИ В РОСІЙСЬКУ ПРОПАГАНДУ НА ТЕМУ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Дезінформація, яку визначають як неправдиву інформацію, свідомо поширену з метою введення людей в оману, дедалі частіше використовується російськими державними особами для впливу на громадську думку в західних демократіях. Після російського вторгнення в Україну російські дезінформаційні кампанії посилилися та стали інструментом пропаганди війни. Наші два

дослідження (дослідження 1, N=384; дослідження 2, N=759) виявляли чинники і наслідки віри в російську пропаганду про війну в Україні. Ми перевірили кілька типів змінних, включаючи демографічні, політичні, когнітивні, особистісні та соціальні, які сприяють вірі в російську дезінформацію. Ми виявили, що демографічні чинники, такі як молодість, жіночність і менша освіта, пов'язані з вищим рівнем довіри. Серед політичних змінних консерватизм був позитивно пов'язаний із вірою в російську дезінформацію, тоді як ідентифікація з вільним ринком – негативно. Крім того, ми виявили, що когнітивні чинники (такі як нижчий рівень аналітичного мислення та більша замкнутість), особистісні риси (нарцисизм, макіавеллізм і психопатія (темна тріада), а також соціальні чинники (колективний нарцисизм, орієнтація на соціальне домінування та авторитаризм) були позитивно пов'язані з вірою в російську дезінформацію. Що стосується наслідків, ми виявили, що віра в російську дезінформацію була пов'язана з нижчим рівнем підтримки України, більшим упередженням щодо українських біженців і меншою готовністю надавати їм допомогу. Наші висновки підкреслюють необхідність протистояти російській дезінформації та її шкідливому впливу на демократичні суспільства.

Нігора ХАЗРАТОВА, Арсен КЛИМПУШ

Національний університет «Львівська політехніка», Україна

СПРИЙМАННЯ УКРАЇНЦЯМИ ГУМОРУ НА ТЕМУ ВІЙНИ

Війна є серйозною і болісною темою, яка впливає на багато аспектів життя людей. Тому, розуміння того, як українці сприймають гумор на цю тему, може допомогти краще зрозуміти

їхні почуття та ставлення до війни. Гумор є засобом зняття напруги й стресу, які виникають у людей унаслідок війни. Також ця проблематика може відображати думки та ставлення людей до певних подій і явищ, включаючи війну. Якщо українці активно поширюють гумор на тему війни, це може свідчити про їхнє бажання знайти спільну мову та підтримати один одного в складний час. Гумор може впливати на погляди й думки про війну, а також на дії влади. Контент-аналіз особливостей значущих і популярних предметів гумору дає певну картину актуальних тем серед українців, що може свідчити про налаштованість і спрямованість суспільства.

Оксана ЯРЕМЧУК

Інститут соціальної та політичної психології НАПН України, Україна

УСВІДОМЛЕННЯ ІСТОРИЧНОГО ДОСВІДУ ЯК ОСНОВА ПОВОЄННОЇ РОЗБУДОВИ УКРАЇНИ

Українська наукова школа історичної психології Іллі Білявського вже понад 30 років займається теоретико-методологічним забезпеченням усвідомлення історичного досвіду. В умовах російсько-української війни і повоєнної розбудови України ми пропонуємо українсько-польську співпрацю в цій царині для проведення соціально-психологічних досліджень і впровадження їхніх результатів у практику. Історичний досвід російсько-української війни резонує з травмівними подіями історії України, зокрема з історичними травмами Голодомору 1932–1933 рр., трагедією Бабиного Яру і загалом травмівним масивом Другої світової війни. Спираючись на розробки Алейди Ассман, я пропоную

чотири моделі усвідомлення історичного досвіду. Новизною таких психоісторичних досліджень є насамперед перетин цих моделей, який задовольняє запит суспільства на трансформацію асиметричної агресії в симетричні форми історичної пам'яті. Зважаючи на накладання і резонанс цінностей і смислів у різних моделях усвідомлення історичного досвіду, я пропоную зцілювати конкретні історичні травми, спираючись на ціннісно-смысловий континуум, який поставатиме як результат спільного вчинку зі створення образу спільного позитивного майбутнього України і Польщі, а також інших країн Європи та світу. З-поміж чотирьох моделей найбільш прийнятною для цього є модель «Діалогічна пам'ять» – спільна відповідальність кількох учасників за колективну травму, винесення уроків взаємозумовленого саморозвитку. Особливо наголошую на ролі «кривдника», який може бути всередині або ззовні етнокультурної групи. У чому полягає сенс травмівних подій? Навіщо вони сталися? Які зміни в розвиток міжгрупової взаємодії вони внесли? І які висновки й рекомендації ми як соціальні психологи можемо запропонувати суспільству? Таке усвідомлення історичного досвіду стане основою повоєнної розбудови України завдяки тому, що підносить проблему посттравматичного зростання її як політичної нації, яка є цивілізаційним суб'єктом, що передає цей важливий ресурс зацікавленим суспільствам.

Анна ВНУК, Томаш ОЛЕКСИЙ

Варшавський університет, Польща

Марія ЛЕВИЦЬКА

Університет Миколая Коперника в Торуні, Польща

ПРИХИЛЬНІ ДО МІСЦЯ, ГОСТИННІ ДО МІГРАНТІВ? ДВОЇСТИЙ ВПЛИВ ПРИВ'ЯЗАНOSTІ ДО МІСЦЯ НА ПОСТАВИ ЩОДО ВОЄННИХ БІЖЕНЦІВ

Мета виступу полягає в тому, щоб показати, коли і за яких умов прив'язаність до місця зумовлює ставлення до мігрантів і біженців і чи цей вплив опосередковано почуттям, що присутність мігрантів загрожує характеру місця (тобто культурній наступності). Ми провели три репрезентативні дослідження на польській вибірці ($N_{\text{total}} = 3138$), щоб перевірити, чи два типи прихильності до місця – традиційна та активна – по-різному пов'язані зі ставленням до біженців і готовністю їм допомогти. Результати показали, що люди, які виявляли сильнішу традиційну прив'язаність до місця, більше виступали проти мігрантів і біженців від війни. Зв'язок між традиційною прихильністю і ставленням до біженців було опосередковано сильнішим почуттям загрози, що місце втратить свою культурну наступність. Зі свого боку, мешканці, які були активно прихильні, показали нижчий рівень сприйманої загрози культурній спадкоємності місця і були готові прийняти нових прибульців. Наші результати доповнюють попередні дослідження взаємозв'язку між прихильністю до місця і поставами щодо мігрантів, показуючи, який тип прив'язаності до місця особливо пов'язаний із негативним ставленням до чужих груп, а який – із позитивним, одночасно надаючи розуміння механізму, що пояснює цей ефект.

**Марія БАБІНСЬКА, Міхал БІЛЕВИЧ,
Сабіна ТОРУНЬЧИК-РУЇЗ**
Варшавський університет, Польща

ІДЕНТИФІКАЦІЙНІ ДЕТЕРМІНАНТИ СПРИЙМАННЯ УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ У ПОЛЬЩІ ЯК МОЖЛИВОСТЕЙ І ЗАГРОЗ

З початком війни в Україні взимку 2022 р. польське суспільство зіштовхнулося з прибуттям біженців у безпрецедентних масштабах. Ситуація може викликати сприйняті реалістичні і символічні міжгрупові загрози, з одного боку, та можливості для польського суспільства й економіки – із другого. У нашому дослідженні ми вивчаємо пов'язані з ідентичністю детермінанти сприймання українських біженців як можливості і загрози. Дослідження показують як згубний, так і позитивний вплив сильної ідентифікації з нацією на міжгрупові відносини. Ми стверджуємо, що ці, здавалося б, протилежні ефекти пов'язані з різними аспектами ідентифікації: сильні зв'язки всередині групи підвищують колективну ефективність, тоді як сильна концентрація в групі – ні. За допомогою загальнонаціональної вибірки жителів Польщі (N = 957) ми досліджуємо, як різні виміри соціальної ідентичності (вплив, концентрація і зв'язки) пов'язані з баченням присутності українських біженців у Польщі як можливості збагатити суспільство або як міжгрупової загрози. Ми виявили, що групова концентрація, а не вплив і зв'язки в групі передбачає більш високі рівні міжгрупової загрози. Тим часом позитивний вплив і зв'язки в групі передбачають більш високі рівні сприйнятих можливостей. Таким чином, наше дослідження підтверджує протилежний вплив різних аспектів соціальної ідентичності.

ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Керівники: Нігора ХАЗРАТОВА, Марія ЛЕВИЦЬКА

Нігора ХАЗРАТОВА

Національний університет «Львівська політехніка», Україна

ВІЙНА ЯК КАТАЛІЗАТОР ДЕФОРМАЦІЙ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Війна стала потужним каталізатором процесів, що відбувалися протягом останніх років із громадянською ідентичністю українців. Поряд із формуванням, становленням та утвердженням зрілої ідентичності мали місце й вияви ідентичності деформованої або дефіцитарної (І.Петровська). Зріла громадянська ідентичність вирізняється стійкістю, інтегрованістю до системи інших соціальних ідентичностей особистості, концептуальністю, відрефлексованістю. Деформована громадянська ідентичність виявляє себе в побудові сурогатних, маніпулятивних стосунків із державою. Дефіцитарна громадянська ідентичність виявляє себе в несформованості або браку власне ідентичності в дорослої психічно нормальної людини. Несформована громадянська ідентичність є виявом відчуження від держави: офіційно будучи громадянином, особа відмовляється від самовизначення, психологічно дистанціюючись від свого громадянства як зайвої формальності. У межах проведеного емпіричного дослідження було здійснено спробу вирізнити і проаналізувати ці три групи людей із різним рівнем сформованості громадянської

ідентичності. Головною дослідницькою методикою був тест зрілості громадянської ідентичності особистості, розроблений І.Петровською, а допоміжною – тест емоційного інтелекту. За допомогою першої методики було виявлено й описано носіїв зрілої, деформованої та дефіцитарної громадянської ідентичності. Кореляційний і порівняльний аналіз продемонстрував взаємозв'язки між характеристиками емоційного інтелекту і зрілості громадянської ідентичності, а також відмінності у виявах емоційного інтелекту – умінні розпізнавати, розуміти і контролювати свої та чужі емоції – у людей зі зрілою, дефіцитарною і деформованою громадянською ідентичністю.

Лариса КОРОБКА

Інститут соціальної та політичної психології НАПН України, Україна

ВПЛИВ ВІЙНИ НА ІДЕНТИЧНІСТЬ УКРАЇНЦІВ: СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Ідентичність та різноманітні кризи ідентичності відіграють центральну роль у сучасному суспільстві. Особливого значення проблема ідентичності набуває тоді, коли виникають граничні загрози самій ідентичності. Такою загрозою, найпотужнішою за травмивним впливом і наслідками для людей, є війна. Новітні виклики, які постали внаслідок повномасштабної агресії Росії проти України, зумовлюють необхідність здійснення соціально-психологічної рефлексії щодо трансформації спільнотних ідентичностей та їхньої взаємодії в цих умовах. Вплив війни та її наслідків на життєдіяльність людей ми розглядаємо як соціально травмивний, адже порушено нормальне прогнозоване

життя, виникає відчуття безпорадності, залежності, жаху, втрати суб'єктності. Це ставить українців перед новими викликами, що впливають на процеси трансформації як індивідуальної, так і колективної ідентичностей. Війна зачепила різні аспекти життєдіяльності людей, вплинула як на поведінкові сценарії, так і на процеси соціальної категоризації. Перед нами сьогодні постають болючі й складні питання: хто я/ми, де моє/наше місце тепер, яка моя/наша ідентичність тощо, що актуалізувало потребу усвідомити, пояснити події, пов'язані з воєнною агресією, застосувати стратегії зараджувальної поведінки. У процесі пристосування спільноти до умов і наслідків війни, як показують наші дослідження, виокремилися різні моделі адаптації та засоби їхньої реалізації – відповідні психологічні стратегії. З одного боку, це рутинна адаптація, що реалізовується за допомогою випробуваних стратегій, спрямованих на самозбереження, а з другого – проактивна, яка виявляється в активному пошуку нових можливостей, активізації адаптаційного потенціалу та ресурсів спільноти, у готовності до відновлення й розвитку. Це є свідченням того, що попри травмівний вплив війна спричинила мобілізацію й активізацію як індивідуальних, так і колективних відновлювальних зусиль. Вона постала як найбільш виразний і дієвий подразник кристалізації національної свідомості й ідентичності, якого бракувало впродовж років незалежності та, власне, стала запорукою збереження державного суверенітету і майбутнього українців як нації. Таким чином, проблема ідентичності українців в умовах війни виявляється одним із головних дискурсів і в повсякденному житті, і в психологічній науці. Її аналіз дає підстави для виокремлення соціально-психологічних та політико-психологічних аспектів дослідження ідентичностей населення України, а саме їхнього зв'язку водночас і з травматизацією, і з переосмисленням та трансформацією ідентичностей унаслідок війни.

УКРАЇНСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ: РЕАЛІЇ НА ТЛІ ВІЙНИ

Історично склалося так, що через подолання зовнішніх перешкод, ворожої агресії, загрозу ліквідації незалежності українському народові доводилося відстоювати права на самостійне існування, у тому числі й збройним шляхом. Готовність збереження унікальних світоглядних і ментальних характеристик, що базувалися на самобутності, окремішності існування в різні історичні часи поступово затверджували ту цивілізаційну місію, із якою Україна позиціонується в сучасному світі. Російсько-українська війна загострила ці реалії, які до 2014 р. були зафіксовані лише в теоретичному плані. Повномасштабне вторгнення агресора на територію нашої держави стало черговим випробуванням у боротьбі за національну ідентичність. Нестворення на попередніх етапах умов для запобігання впливу ідей «руського мира», брак традицій непорушності принципів державності, які б базувалися на пріоритетності мовної, історичної і культурної спадщини, значно ускладнило виконання цього надзвичайно важливого завдання. Російська агресія винесла на поверхню все те, що залишалося на дні українського суспільства ще з радянських часів. В умовах війни українська ідентичність проявилася в найкращих зразках героїзму і самопожертви, патріотичного ставлення всіх груп і категорій населення. Достатньо ознайомитися з результатами соціологічних досліджень, щоб переконатися в категоричному запереченні переважною більшістю населення України російської пропаганди, що ґрунтується на фальшивих ідеях спільної історії, братерських зв'язків, добросусідства і

т. п. Свого часу, на початку ХХ ст., українське суспільство вже мало історичні приклади трансформації поглядів на відносини з російською владою в перехідний період від автономії до незалежності. Щось подібне спостерігаємо й тепер. Згідно з останніми дослідженнями Київського міжнародного інституту соціології, 68% громадян вважають, що необхідно звільнити від окупації всю Україну, зокрема Крим («Дзеркало тижня», 13 березня 2023 р.). Почуття належності окремої людини до певної нації, що є ознакою національної ідентичності, сприяло консолідації українського народу і влади, фронту і тилу – попри наявність незначного відсотку колаборантів. Так само ідентифікація, усвідомлення власної відповідальності за долю свого народу стали вирішальним чинником у житті й поведінці українців, які опинилися за кордоном. Їхня активна різнопланова громадянська та патріотична діяльність, волонтерство, роз'яснювальна робота з населенням інших країн стали свідченням формування нової політичної культури, прийняття демократичних цінностей, без яких важко уявити сутність української ідентичності. Захист суверенітету і незалежності України – це й виборювання національної ідентичності в контексті екзистенційних загроз із боку російського агресора. Характерною в цьому плані є зміна політичної орієнтації окремих представників політичних партій і владних структур, які донедавна сповідували і запроваджували російські наративи щодо майбутнього розвитку України. Нарешті, розуміння і прийняття політики неповернення до раніше наявних обмежень щодо НАТО і ЄС сприяли виробленню принципово нового політичного курсу України на післявоєнне відновлення, на відносини зі світовою спільнотою.

«ІГРОВІ» ДЕФОРМАЦІЇ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНЦІВ

Громадянська ідентичність особистості може бути нормальною (зрілою відповідно до рівня особистісної зрілості, органічно інтегрованою до структури особистості); дефіцитарною (недорозвинутою/несформованою в дорослої психічно нормальної людини, що виявляється у відчуженні від держави, психологічному дистанціюванні від свого громадянства як зайвої формальності); деформованою (полягає в знеціненні держави, її екзальтованій сакралізації тощо). Якщо рольова взаємодія з державою як організацією ґрунтується на суб'єкт-об'єктній або об'єкт-суб'єктній парадигмі, то формується схильність до ігрової/сценарної взаємодії (перекладання відповідальності на державу, соціальний та організаційний паразитизм, самоствердження за рахунок співгромадян тощо), яка виявляється, зокрема, у громадянських іграх – серіях повторюваних ігрових та сценарних транзакцій між особою і державою і/або співгромадянами. Ігрова взаємодія фіксує деструктивні різновиди громадянської поведінки, призводить до деформації громадянської ідентичності. Емпірично визначено, що 43% громадян схильні вступати з державою в «ігрову» інтеракцію. Найтипівшими громадянськими іграми українців є: «Переслідування» (теза гри: «Держава гнобить мене»), «Патріот» («Лише я люблю Україну, усі інші зрадники»), «Пільговик» («Ти утримуватимеш мене», позиція соціального паразитизму щодо держави), «Ображений» («Якби не ця держава...»), «Зразковий Громадянин» («Я найкраще виконую громадянські обов'язки»). Психологічними передумовами «виходу з гри», що є універсальними для всіх ігор, у які грають

громадяни, є усвідомлення гри та перехід на позицію Дорослого. У разі «громадянських ігор» це вибір свідомого розподілу відповідальності (а не перекладання її на державу), знаходження балансу між тим, що особа готова робити для держави і що вона вважає за доцільне, щоб держава робила для своїх громадян. Це не може відбутися без щирого визнання ролі держави в житті особи, а також визнання самого себе важливим і необхідним для функціонування держави та спільноти громадян.

Вадим ВАСЮТИНСЬКИЙ

Інститут соціальної та політичної психології НАПН України, Україна

СТАВЛЕННЯ ДО ВЛАДИ ЯК ЕФЕКТ ВЗАЄМОДІЇ ІДЕНТИЧНОСТЕЙ УКРАЇНЦІВ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

У лютому-березні 2023 р. в режимі онлайн опитано 397 осіб за методикою семантичного диференціала. (Зміст анкети було складено на основі аналізу раніше отриманих від 91 особи наративів про життя в умовах війни). Респонденти оцінювали різні сторони свого особистого життя та настрої й погляди людей із їхнього соціального оточення через рік після початку широкомасштабної російської воєнної агресії. Для статистичної обробки даних було застосовано кореляційний, множинний регресійний та одномірний дисперсійний аналізи. Відповідно до змісту й розподілу отриманих оцінок зроблено, зокрема, висновки про сутнісний зв'язок між окремими векторами ідентифікації респондентів зі спільнотами (громадян України, мешканців населеного пункту, європейською, східнослов'янською, релігійними та професійними) і їхнім ставленням до влади –

державної та місцевої. Основні ефекти проявилися у взаємодії громадянської, європейської, східнослов'янської та професійної ідентичностей. Українська громадянська ідентичність очікувано виявилася позитивно пов'язаною з прихильним ставленням до влади. Натомість її антиподом до певної міри стала східнослов'янська ідентичність, за якою, очевидно, приховуються проросійські настрої. Носії такої ідентичності сильніше відчували загрозу своїм переконанням і цінностям із боку української влади, а також позитивніше оцінювали дії місцевої влади. Останній факт може мати два пояснення: місцева влада є для них психологічно ближчою, ніж державна; водночас вона є менш значущою у воєнно-політичному контексті, що звільняє від некомфортної потреби доконечного самовизначення в умовах поляризації масової свідомості.

Міхал ВИПИХ, Міхал БІЛЕВИЧ, Адам ПЛОШАЙ
Варшавський університет, Польща

**СОЦІАЛЬНА ТЕРАПІЯ ПІД ЧАС ВІЙНИ:
НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ПОЗИТИВНО
АСОЦІЮЄТЬСЯ ІЗ СИМПТОМАМИ ПТСР
В УКРАЇНЦІВ**

Гіпотеза соціальної терапії передбачає, що ідентифікація з групою може бути корисною для благополуччя та психічного здоров'я членів групи. Дослідження соціальної терапії показує, що ідентифікація в постконфліктних ситуаціях чи ситуаціях після катастрофи позитивно впливає на психічне здоров'я. Проте мало є досліджень, які вивчали вплив ідентифікації на психічне здоров'я під час триваючих конфліктів. Одним із

таких конфліктів є вторгнення Росії в Україну. Дії російських військ, бомбардування, втрата будинків і рідних – усе це є джерелами травми для українців. У такому конфлікті захисну роль можуть відігравати різні чинники, і, згідно з гіпотезою соціальної терапії, ідентифікація має бути одним із них. Ми передбачали, що національна ідентифікація стане захисним чинником від симптомів ПТСР серед українців, які залишилися в Україні під час війни. Ми також припустили, що цей зв'язок залежатиме від регіону України, із якого походить людина. Щоб перевірити цю гіпотезу, ми провели дослідження (N = 1012) за участю людей із різних регіонів України, у якому вимірювали ідентифікацію та симптоми ПТСР. Результати спростували нашу гіпотезу. Ідентифікація була позитивно пов'язана із симптомами ПТСР у загальній вибірці, а також по всіх 4 великих регіонах України (центральному, східному, південному та західному). Ці результати є свідченням більш тонкого розуміння впливу ідентифікації на благополуччя та психічне здоров'я.

Анастасія ЛАПЧЕНКО

Державний біотехнологічний університет, Україна

УКРАЇНСЬКІ МУЗЕЇ ЗА КОРДОНОМ ТА ЇХНЯ РОЛЬ У ЗБЕРЕЖЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ І КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНЦІВ

Сьогоднішній музей не є класичним закладом. Для мене як науковця музей – це інституція, яка може поширювати знання на сучасному рівні. Тому сьогодні музеї змушені пристосовуватися до оточення. Як з'ясував Дарвін, якщо ви не адаптуєтесь, ви вимрете,

як динозаври. Це стосується освіти, бізнесу, а також і музеїв. Це, однак, не означає, що всю дотеперішню історію слід повністю відкинути, хоча в останній рік з'явилася така спокуса. Із кожним днем у різних країнах українські музеї дедалі частіше потрапляють у популярні списки «етнічних» чи просто цікавих туристичних місць, мають активні веб-сайти та стають візитівками регіону. Так, у 2019 р. Український національний музей у Чикаго (США) потрапив до списку 200 місць, які варто відвідати під час Open House Chicago – безкоштовного громадського фестивалю, який пропонує доступ до понад 350 будівель по всьому місту. Вивчаючи сьогодні розвиток українських музеїв за кордоном, розумієш, що це не лише колекції артефактів та виставок, а й наукові центри та освітні організації. Вони проводять дослідження, видають книги, організовують заходи, семінари та зустрічі, консультують та допомагають біженцям адаптуватися. У музеях можна придбати сучасну українську літературу в перекладах або дослідження з історії України. Цей процес збереження національної ідентичності українців був відповіддю на потребу самоідентифікації українських етнічних груп і здатності знайти себе в соціальній структурі світового суспільства. Сьогодні українські музеї за кордоном – це дуже потрібна комунікація, тобто сучасна культура, яка не лише рекламує та поширює українську мову, а й об'єднує українців. Перед українськими музеями за кордоном стоїть ще одне важливе завдання – зацікавити іноземців нашою історією, нашою культурою, а головне – правильно показати нашу індивідуальність і винятковість. Для виконання цих завдань музеям терміново потрібні відповідні спеціалісти. Це означає, що сьогодні українським музеям за кордоном потрібні не лише історики та мистецтвознавці, а й куратори, артменеджери, фахівці з туризму та представники ІТ-сектору. Сьогодні молодь каже: якщо тебе немає в Інтернеті, то ти не існуєш. Майже все спілкування сьогодні відбувається онлайн. Музеї не є винятком.

ДОСВІД І ПЕРЕЖИВАННЯ БІЖЕНЦІВ

Керівники: Світлана КРАВЧУК, Марія БАРАН

Світлана КРАВЧУК

Інститут соціальної та політичної психології НАПН України, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ СПІЛЬНОТНИХ ІДЕНТИЧНОСТЕЙ ПІД ВПЛИВОМ ВОЄННИХ ДІЙ У МІГРАЦІЙНІЙ СФЕРІ

В умовах повномасштабної війни Росії проти України концепт «ідентичність» стає домінантним дискурсом як науки, так і повсякденного життя. Воєнні дії кардинально змінили зміст, контекст, характер і конфігурацію процесів ідентифікації. Вимушено переміщені особи, українські біженці, що перебувають за кордоном унаслідок війни Росії проти України, зазнають певних трансформацій ідентичності. Під впливом воєнних дій ідентичності мігрантів можуть змінюватись, утрачати свою закоріненість, цілісність, стабільність, ставати пластичними і множинними. У першому емпіричному дослідженні, яке було проведено протягом липня-грудня 2022 р., узяли участь 146 респондентів віком від 18 до 69 років – ВПО із зони активних бойових дій. Відібрано 132 анкети (69 жінок і 63 чоловіків). Виявлено такі психологічні предиктори ефективної інтеграції ВПО в територіальні громади: високий рівень розвитку громадянського суспільства на рівні місцевих громад, активне залучення мігрантів до соціально-політичного і культурного життя громади, гармонійна взаємодія громадянської,

національної і соціокультурної ідентичностей. У другому емпіричному дослідженні, яке було проведено протягом лютого-березня 2023 р., узяли участь 236 респондентів віком від 18 до 62 років – цивільні особи без статусу ВПО, що перебувають в Україні. Відібрано 229 анкет (123 жінок і 106 чоловіків). Виявлено статистично вірогідні взаємодії предикторів громадянської і європейської, європейської і професійної спільнотних ідентичностей у їхньому спільному впливі на розуміння біженців, які виїхали за кордон, і співчуття їм.

Анна АЛЕКСЄЄВА

Університет сучасних знань, Україна

ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ У ЖИТТЯ ІНШОЇ КРАЇНИ: ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ

Воєнні дії, які відбуваються в Україні, змусили мільйони українців покинути свої домівки в пошуках безпечного місця та стати біженцями. Їхня доля сповнена труднощів, зокрема, біженці можуть переживати стан «культурного шоку» та дискомфорту через незвичайні для іншої культури норми й стандарти поведінки, потребу вивчати іноземну мову та непорозуміння, що виникають із місцевим населенням і призводять до додаткового стресу, тривоги й депресії. Ситуація вимушеної міграції, у яку потрапили біженці, супроводжується відчуттям невизначеності щодо можливих термінів перебування в чужій країні, що зазвичай призводить до таких наслідків, як емоційний стрес, утрата контролю над життям, брак вибору, безпорадність, обмеження здатності мігрантів планувати, передбачати та реалізовувати життєві цілі.

Таким чином, вимушені мігранти опиняються в ситуації повної невизначеності та відокремленості від суспільства, що робить інтеграцію в суспільство країни перебування ще більш складною. У більшості випадків інтеграція в іншу країну відбувається в процесі подолання невизначеності майбутнього, відновлення втраченої автономії та безпеки, регуляції негативних емоцій гніву та розчарування, побудови нової системи мотивації та життєвих цілей в умовах безпечного і стабільного суспільства. Процес інтеграції інтенсифікує взаємодію з новим соціальним середовищем, часто призводить до переоцінки власної ідентичності та життєвих пріоритетів. Результатом успішної інтеграції в нове середовище є задоволеність новим соціальним статусом, наявність належного житла, роботи, створення кар'єрної моделі професійного розвитку, активна участь у соціокультурному житті суспільства та продуктивна взаємодія з його представниками, відчуття належності до нової соціальної спільноти. У зв'язку із цим важливо розглядати два основні виміри інтеграції, зокрема об'єктивний, який представлено в загальній участі біженців в економічному, соціальному та культурному житті приймаючого суспільства, і суб'єктивний, який можна розглядати як показник інтегрованості, що ґрунтується на суб'єктивній задоволеності поточними умовами життя в новому соціальному середовищі, соціальними зв'язками та взаємодією з іншими учасниками мікросередовища. Прогностично важливими задатками інтеграційного процесу є наявність ефективних копінг-стратегій, готовність до змін, сформований соціальний самоконтроль, а також толерантність до невизначеності та фрустрації.

ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ ПЕРЕМІЩЕНИХ УКРАЇНСЬКИХ МАТЕРІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

За даними статистики, від початку повномасштабної війни в Україні кількість біженців у країнах Європи склала понад 8 мільйонів; близько 4,8 мільйона осіб офіційно обліковано як внутрішньо переміщених осіб. Особливо складні переживання випали на долю українських матерів, які були вимушені рятувати дітей, виїжджаючи з ними в більш безпечне місце. Складнощі виїзду, особливо в перші дні й тижні війни, а також із регіонів, які перебували під інтенсивними обстрілами, перебування в новому дискомфортному оточенні стали істотними стресфакторами, що мали значний вплив на психологічний стан українських матерів, а в поєднанні з пережитою травмою і тривогою про близьких спричинили в багатьох із них стан дезадаптації. Безпрецедентний масштаб воєнної агресії та її наслідків зумовлює те, що значна кількість переміщених матерів мають складнощі адаптації, що також позначається на їхньому контакті з дітьми, спроможності опікуватися ними і займатися їхнім розвитком. Очевидно, що в ситуації повномасштабної війни, яка триває вже понад рік, постає нагальна необхідність психологічної допомоги матерям та їхнім дітям на основі розуміння їхнього психоемоційного стану та особливостей адаптації. Метою дослідження було виявлення особливостей та виокремлення предикторів успішної адаптації. Вибірку склали 190 жінок, що мають принаймні одну неповнолітню дитину. Вибірку випробуваних було поділено на три групи: 1) матері, що виїхали з дітьми за кордон після початку повномасштабної війни; 2) матері, що є внутрішньо переміщеними особами;

3) матері, які не змінювали свого місця проживання під час війни. Дослідження здійснювано з вересня 2022 р. по березень 2023 р. Серед чинників адаптації матерів досліджувано їхні індивідуальні особливості, почуття когеренції, особливості психоемоційного стану, копінг-стратегії та ін. У результаті дослідження було охарактеризовано специфіку адаптації різних груп українських матерів до стресу і нових умов життя, а також виокремлено предиктори успішної адаптації.

Оксана ТАШКІНОВА

Приазовський державний технічний університет, Україна,
Варшавський університет, Польща

ДОСВІД ЕВАКУАЦІЇ ТА ЖИТТЯ В ЕМІГРАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ ВОЄННИХ МІГРАНТОК, ЯКІ ТИМЧАСОВО ПЕРЕБУВАЮТЬ У ПОЛЬЩІ

Метою доповіді є аналіз досвіду, пов'язаного з вимушеною міграцією – евакуацією за кордон українських біженок із різних регіонів України, а також їхнього досвіду в еміграції – житлових умов та проблем, із якими стикаються жінки-емігрантки, які пережили оточення, блокаду, активні бойові дії, тривалу неможливість виїхати (наприклад, мешканки Маріуполя). При аналізі проблеми використано результати двох досліджень, проведених автором у Польщі після 24 лютого 2022 р. 1. Проєкт «Українки в Польщі», який реалізовано за підтримки Варшавського університету з 01.03.2022 р. по 31.01.2023 р. 2. Проєкт «Маріуполь: минуле, сьогодні, майбутнє», реалізований у співпраці з Польським інститутом перспективних досліджень Польської академії наук від

З квітня до 31 січня 2023 р. Методи: глибинні нестандартизовані інтерв'ю, електронні щоденники, фокус-групи. Досвід евакуації та вимушеної міграції українських жінок за кордон різняться залежно від низки чинників. По-перше, дата виїзду з України за кордон. Найбільше труднощів на шляху до Польщі зазнали ті українки, які виїхали в перші дні війни, через паніку, хаос, кризову ситуацію та невизначеність, брак організації процесу евакуації та брак системного забезпечення. Пізніше (улітку-восени 2022 р.) люди виїжджали більш свідомо. Основною причиною виїзду була і залишається безпека дітей. По-друге, важливо, із якого міста (регіону) виїхали українки. Від цього залежить шлях, який вони пройшли під час евакуації. Важливе значення мав і транспорт, який було використано. Okремо варто сказати про евакуацію із зони активних бойових дій та з окупованих територій. По-третє, важливо, разом із ким виїжджали за кордон і наявність підтримки в дорозі. Найчастіше це були члени сім'ї або близькі друзі, на підтримку яких можна було розраховувати. Дослідження показали, що мало хто знайшов нових друзів або спілкувався з іншими людьми під час утечі. Насправді шлях до Польщі (труднощі в дорозі, отримання допомоги під час виїзду, наявність людей, готових допомогти) справляє величезний вплив на те, наскільки людина має ресурси і здатність швидко адаптуватися під час міграції. Варто зазначити, що однією з важливих характеристик українських мігранток є мотивація до праці та громадська активність на користь Збройних Сил України, волонтерство та підтримка членів сім'ї, які залишилися в Україні. Що стосується умов життя, то більшість респондентів стверджує, що вони значно погіршилися порівняно з тим, як жилося до війни. Найголовніше для жінок-біженок тепер – це їхня безпека та безпека дітей. Під час інтерв'ю чітко простежується вдячність полякам за підтримку. Незважаючи на труднощі адаптації до отримання певних видів послуг, є розуміння специфіки цього процесу в іншій країні. Наприкінці можна зробити висновок, що

використання якісних методів збору соціологічної інформації допомогло зібрати й записати історії українських біженок та їхній досвід, який їм довелося пережити на шляху до Польщі, а також розповіді про життя в Польщі та спроби адаптації до нових умов життя. Найбільші труднощі в інтеграції мають особи: без вищої освіти; старші за 50 років; які покинули зону активних бойових дій і мали досвід перебування в небезпечних для життя ситуаціях, перебуваючи під обстрілами та в підвалах; які вперше опинилися за кордоном; які не мають родинної підтримки. Однією з найважливіших проблем, із якою стикаються українські жінки-біженки, залишається проблема пошуку житла та роботи. Також необхідно розвивати мережу допомоги та соціально-психологічної підтримки для людей, які пережили кризові й травматичні події та не можуть самостійно впоратися із цим.

Ганна ГРОМОВА

Варшавський університет, Польща, Інститут соціальної та політичної психології НАПН України, Україна

Міхал БІЛЕВИЧ

Варшавський університет, Польща

ВПЛИВ ДИСКРИМІНАЦІЇ, НЕВИЗНАЧЕНОСТІ ТА ДОСВІДУ ПЕРЕЖИВАННЯ ВІЙНИ НА СИМПТОМИ ПТСР В УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ У ПОЛЬЩІ

Вторгнення, яке розпочалося 24 лютого 2022 р., спричинило масову вимушену міграцію, у результаті якої станом на 10 квітня 2023 р. понад 1,5 мільйона українців зареєструвалися для отримання тимчасового захисту в Польщі (дані УВКБ ООН).

Оскільки переміщення такої величезної маси людей було пов'язане з воєнними діями в Україні, можливий (і, як правило, наявний) досвід переживання активних воєнних дій додався до звичайних труднощів еміграції. Крім того, незапланований характер цього вимушеного переїзду та ситуація постійної невизначеності, яка внеможливіє планування подальших кроків, дають підстави для занепокоєння щодо підвищеного ризику розвитку симптомів ПТСР в українських біженців. У серпні-вересні 2022 р. було проведено дослідження, метою якого було вивчення соціально-демографічних та психологічних характеристик українців, які приїхали до Польщі після 24 лютого 2022 р. Загалом було опитано 4972 особи. За результатами скринінгового тесту на виявлення симптомів ПТСР, 47,5% респондентів мають підвищений рівень таких симптомів. Є відмінності в рівні симптомів ПТСР між чоловіками і жінками за середнім загальним балом, підшкалами уникання та гіперзбудження. Жінки мають вищі показники, що узгоджується зі світовою статистикою. Усі досліджувані змінні зробили значний внесок у посилення прояву симптомів ПТСР. Отримані дані свідчать про те, що низька толерантність до невизначеності та досвід дискримінації разом із досвідом переживання бойових дій є значущими чинниками виникнення симптомів ПТСР у вимушених мігрантів з України.

**НАСТРОЇ УКРАЇНСЬКИХ
МОЛОДИХ МІГРАНТІВ У СЛОВАЧЧИНІ:
ПЕРЕЖИВАННЯ ТРУДНОЩІВ МІГРАЦІЇ
ТА СПОДІВАННЯ НА ПОВЕРНЕННЯ ДОДОМУ**

Мета дослідження полягала у визначенні настроїв українських воєнних мігрантів молодого віку щодо переживань труднощів еміграції та повернення додому. Задля збору інформації застосовано наративи молодих людей. Вибірка складала 10 осіб (2 чоловіки та 8 жінок) віком від 18 до 35 років із різних областей України. Дослідження було проведено в одному з прихистків для українців, що звернулися по тимчасовий захист у місті Братиславі Словацької республіки. Результати. Переживання українських мігрантів пов'язані з невизначеним майбутнім, розлукою з родичами, неможливістю поспілкуватися з ними навпрямки, а тільки дистанційно. Обставинами, що викликають сильні негативні переживання, стають контакти з проросійськи налаштованими представниками автохтонного населення, які, утім, відбуваються нечасто. Таких людей сприймають як представників автгрупи («чужі»), і вони викликають категоричне неприйняття, коли прагнуть «повчати». Водночас словацькі волонтери, які допомагають із розміщенням, харчуванням, розв'язанням побутових питань, викликають почуття вдячності. Українці за кордоном відчують ностальгію, тугу, печаль за домівкою, Батьківщиною, за минулим. Прихильність людей до місця проживання зумовлює стійкі емоційні зв'язки з ним (Lewicka, 2014). Це викликає бажання зробити в місці тимчасового перебування «часточку України». Туга за домом штовхає людей на пошук за

кордоном, в іншій країні схожих рис, того, що нагадує Україну, а в разі порівняння – на підкреслювання того, що Україна краща. Оскільки в досліджуваному осередку психологічної допомоги мігрантам не надавали, вони вдавалися до особистих практик долаання стресу. Найбільш частими свідомо застосовуваними практиками стали прогулянки, ознайомлення з містом та природою, милування новими краєвидами, прослуховування музики, перегляд серіалів або кінофільмів, переважно через інтернет, малювання, виготовлення ляльок-мотанок та інші арттерапевтичні заняття. У мігрантів сильні сподівання на повернення додому. Важливою умовою повернення вони називають перемогу у війні. У багатьох є ідеалізоване уявлення, що еміграція не надовго, незабаром вони повернуться в Україну. Сильними є очікування перемоги. Уявлення про минуле, Україну та власний дім, який вони покинули, набувають ідеалізованих ознак, хоча дехто з них розуміє, що перебуває в полоні мрій. Як приклад можна навести прагнення після повернення додому зробити повний ремонт у помешканні або відбудувати будинок, зруйнований під час воєнних дій. Несвідома ідеалізація минулого, ідеальні уявлення та мрії про бажане майбутнє допомагають мігрантам проживати складну ситуацію еміграції.

Наталія КОРЧАКОВА

Рівненський державний гуманітарний університет, Україна

Карен-Інге КАРСТОФТ

Копенгагенський університет, Данія

ДОСВІД ТА УМОВИ ЖИТТЯ УКРАЇНЦІВ У ДАНІЇ

Понад 31 тисячу українців прибуло до Данії від початку російського вторгнення в Україну. На психічне здоров'я новоприбулих біженців можуть негативно вплинути труднощі соціальної адаптації до нового середовища в поєднанні з травматичним досвідом. Брак знань про потенційно травматичне минуле та значні культурні відмінності від попередніх хвиль біженців ускладнили застосування досвіду данської соціальної системи, набутого в попередні роки. Це актуалізувало необхідність проведення широкомасштабного дослідження до- і постміграційних умов новоприбулих українських біженців у Данії. У співпраці з гуманітарними організаціями Університет Копенгагена розпочав проект, у якому ми збирали інформацію про походження, ситуацію та проблеми українських іммігрантів у Данії. У пілотному дослідженні випадкова вибірка новоприбулих дорослих українських біженців відповіла на опитування, яке містило близько 120 запитань, зосереджених на умовах до і під час міграції (ситуація із сім'єю та роботою в Україні, прибуття до Данії, війна та інший травматичний досвід), після міграції (соціальна мережа, життєві труднощі, ситуація із сім'єю та роботою в Данії, поточні умови життя) та психічному здоров'ї (симптоми ПТСР, психічне благополуччя, соматичні симптоми). Контент-аналіз отриманих відповідей щодо проблем, пов'язаних із травматичним досвідом, які найбільше хвилюють біженців, дав змогу виділити кілька категорій (війна, негативні

емоції, здоров'я). Найбільшу категорію склали спогади про війну, воєнні дії чи їхні наслідки (81,5% відповідей), негативні емоції згадано в 13,6% відповідей, проблеми зі здоров'ям – у 5,1%; 8,5% респондентів зазначили, що їх нічого не турбує.

ПОВЕДІНКА І СТАВЛЕННЯ ПОЛЯКІВ ДО УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ

Керівники: Вадим ВАСЮТИНСЬКИЙ, Павел БОСЬКИЙ

Павел БОСЬКИЙ, Донка ДАРПАТОВА-ГРУЗЕВИЧ
Університет SWPS, Польща

ЯК І ЧОМУ ПОЛЯКИ ДОПОМАГАЮТЬ УКРАЇНСЬКИМ БІЖЕНЦЯМ: РЕЛІГІЙНІСТЬ, ГУМАНІСТИЧНІ ЦІННОСТІ ТА НАРЦИСИЗМ У ЇХНЬОМУ ПРОСТОРІ

Метою проведеного дослідження було отримати відповіді на три питання: 1) якою мірою поляки були залучені до допомоги українським біженцям; 2) які цінності та афективні чинники відповідальні за ці дії?; 3) якою мірою ця діяльність була пов'язана із самооцінкою і бажанням її підвищити? Було проведено два анкетування: у липні 2022 р. на загальнонаціональній репрезентативній вибірці (n=1382) та в березні 2023 р. на вибірці понад 2000 студентів-психологів університету SWPS. Допомогову поведінку оцінювали як (а) добровільну участь (робота в центрах приймання, піклування про поточні життєві потреби біженців); (б) надання фінансової, матеріальної та побутової допомоги; (в) символічну підтримку (підняття прапора, прикріплення стрічки до одягу, участь у заходах для України). Незалежно від цих конкретних дій виявлено осіб, які безкоштовно прийняли біженців, тобто розмістили їх удома. Загалом в обох вибірках було

500 таких осіб. Основною пояснювальною змінною виявилася гуманістична орієнтація (Boski, 2022), операціоналізована за допомогою шкали з 23 пунктів кількома способами: (а) як вимір особистих цінностей (напр., терпимість до чужих помилок і слабкостей, бо ідеальних людей не буває); (б) як особливості національної культури (Польща поблажлива до помилок і слабкостей інших націй); (с) як культурна ідентичність (добуток $a*b$); а також як дві форми нарцисизму – (d) особистий (напр., Я розумію і прощаю вчинки людей меншою/більшою мірою, ніж інші) і (е) культурний (Польща розуміє та прощає вчинки інших країн меншою/більшою мірою, ніж інші нації). За всіма показниками гуманізму релігійні люди мали вищі бали, ніж агностики чи атеїсти. Однак прямого зв'язку між допомогою і релігійністю не було, але знайдено трикомпонентну медіаційну послідовність: [власна релігійність] ^{незалежна змінна} → [культурний гуманізм поляків]M1 → [особистий гуманізм]M2 → [допомога біженцям]M3 → [нарцисичний гуманізм] ^{залежна змінна}. Іншими словами, самі релігійні та культурні параметри не впливали на допомогу біженцям, але опосередковано впливали на особисту гуманістичну орієнтацію, яка була предиктором просоціальної поведінки. Особистісний гуманістичний нарцисизм виявився основною змінною, що відрізняє учасників, які приймають біженців у свої домівки. Ось чому ми розглядали його як кінцеву залежну змінну. Іншими словами, люди, які надавали своє житло, ставили себе набагато вище за інших поляків на шкалі гуманізму: вони підвищували свою самооцінку в цьому плані. У підсумку більшість опитаних поляків брала участь у тій чи іншій формі допомоги біженцям, яку здійснювали через особисті гуманістичні цінності, але також задля задоволення потреб Его.

ЕМОЦІЇ В ПРОСОЦІАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛЯКІВ, ЯКІ ДОПОМАГАЮТЬ БІЖЕНЦЯМ З УКРАЇНИ

Війна в Україні привела до безпрецедентного сплеску допомогової поведінки серед польського населення. Перші місяці війни було насичено інтенсивними емоціями, як позитивними, так і негативними – від співчуття й емпатії до України та її біженців як жертв агресії до злості й презирства до Росії як агресора. На основі багатьох міркувань про емоційне підґрунтя різних типів допомогової поведінки ми намагалися зрозуміти, якою мірою просоціальність поляків було зумовлено позитивними емоціями щодо жертви або негативними щодо агресора. Ми також досліджували взаємозв'язок між емоціями і різними формами допомоги, зокрема волонтерством, підтримкою через пожертви, символічною підтримкою або розміщенням українських біженців. У загальнонаціональному дослідженні, проведеному в липні 2022 р. (n=1382), яке охоплювало перші чотири місяці війни, респондентів попросили визначити 22 емоції щодо чотирьох країн – Польщі, України, Росії та Німеччини. Ми виявили, що позитивні емоції, такі як емпатія, благоговіння, сердечність, а також сум було спрямовано на жертву (Україна). Колективна саморепрезентація (Польща) викликала інші позитивні емоції, включаючи надію, близькість, гордість, задоволення та прощення. Негативні емоції, такі як гнів, огида, презирство, ненависть і тривога, зосередилися навколо Росії (як агресора), тоді як щодо Німеччини респонденти повідомили про почуття розчарування, сорому, напруження, відчуження та байдужості. Було виявлено, що позитивні емоції підсилюють усі типи допомогової поведінки окремо,

а також глобальний комплексний показник допомоги. Ефект допомоги був значно посилений вищими рівнями самооцінного нарцисизму – як індивідуального, так і колективного. Іншими словами, респонденти з вищими показниками нарцисизму частіше були готові допомагати. Результати показали, що позитивні емоції в поєднанні з нарцисичною орієнтацією можуть пояснити бажання допомагати. Було також виявлено, що негативні емоції передбачають посилення допомоги в усіх її формах, хоча й менш ефективно, але лише серед респондентів із більш вираженою гуманістичною орієнтацією – як індивідуальною, так і колективною. Поєднання негативних емоцій і гуманістичних тенденцій дає попередню підтримку ідеї про те, що негативні емоції викликають позитивні моральні емоції, такі як емпатія. Нарешті, було виявлено, що індивідуальний гуманізм пом'якшує зв'язок між позитивними емоціями і комплексною (глобальною) схильністю допомагати.

Габрієла ЛЕХ

Університет кардинала Стефана Вишинського, Польща

ГОТОВНІСТЬ ДОПОМОГТИ БІЖЕНЦЯМ З УКРАЇНИ ТА АФГАНІСТАНУ В ПОЛЬСЬКІЙ І НІМЕЦЬКІЙ ГРУПІ

Метою дослідження було порівняти готовність допомагати біженцям з України та Афганістану з погляду суб'єктності і спільнотності в польських і німецьких групах. Суб'єктна сфера стосується економічних аспектів, таких як грошові субсидії на повсякденне життя. Натомість спільнотна сфера пов'язана з можливістю висловлення поглядів (у тому числі відзначення

власних національних і релігійних свят). Дослідження включало колективний нарцисизм (пов'язаний із вірою в те, що власна група є унікальною, що її слід трактувати як привілейовану і що інші недостатньо нею захоплюються) у суб'єктно-спільнотній моделі Жемойтель-Пйотровської та ін. (2021), а також лівий і правий авторитаризм. У дослідженні взяли участь 220 осіб, які було поділено на дві досліджувані групи – респондентів польської (125 осіб) і німецької (95 осіб) національності. Опитування проводилося онлайн з червня по серпень 2022 р. Результати показують, що особи німецької національності в суб'єктній сфері більш охоче допомагають біженцям (афганцям та українцям), ніж поляки. У спільнотній сфері значущих відмінностей між групами (за національністю як біженців, так і респондентів) не було. Однак і німці, і поляки більш охоче допомагають у спільнотній сфері, ніж у суб'єктній. Крім того, поляки більш охоче допомагають біженцям з України, ніж з Афганістану незалежно від сфери допомоги. Німці однаково хочуть допомогти як українським, так і афганським біженцям у суб'єктній сфері. Результати можна інтерпретувати в контексті теорії міжгрупових загроз (Stephan et al., 2009), яка виділяє два джерела загроз – реальні і символічні. Українських біженців поляки сприймають як невелику символічну загрозу (Wiśniewski et al., 2017), що узгоджується з отриманими результатами, які показують більшу готовність допомагати українським біженцям і більшу готовність допомагати в спільнотній сфері.

**Мацей СЕМЙОНТКОВСЬКИЙ, Марія БАБІНСЬКА,
Міхал БІЛЕВИЧ**

Варшавський університет, Польща

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКИ МІЖ ТРЬОМА АСПЕКТАМИ ПРАВОГО АВТОРИТАРИЗМУ І НЕГАТИВНИМ СТАВЛЕННЯМ ПОЛЯКІВ ДО УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ І ДО РОСІЯН

Правий авторитаризм (RWA) широко вивчали останніми роками, і його зв'язки зі ставленням і поведінкою стають дедалі очевиднішими. Особливу увагу приділено його відношенням з упередженнями та негативними міжгруповими ставленнями загалом. Однак варто зазначити, що RWA складається з трьох різних аспектів: авторитарної агресії, конвенціоналізму та авторитарного підпорядкування. Хоча вони охоплюють різні аспекти авторитарних переконань, вони повинні мати подібні ефекти, що, як показує дедалі більше досліджень, виявляється не завжди. Тому, виявивши, що RWA передбачає негативне ставлення як до українських біженців, так і до росіян, ми мали на меті дослідити, як різні аспекти RWA пов'язані зі ставленням до цих груп серед поляків після початку війни. Результати, отримані в результаті трихвильового лонгітюдного дослідження на загальнонаціональній вибірці жителів Польщі (загальний N у $t3 = 682$), показали, що конвенціоналізм був значущим предиктором ставлення до біженців, причому ті, хто отримав вищі бали за цією підшкалою, мали більше негативного ставлення до українських біженців. З іншого боку, авторитарна агресія була суттєво позитивно пов'язана з антиросійськими настроями, тоді як авторитарне підпорядкування не зумовлювало жодних ставлень. Крім того, як це проявилось в кожній хвилі, модель цих стосунків зберігалася протягом

тривалого часу. Такі висновки підкреслюють складну природу RWA та різні способи, якими його аспекти можуть взаємодіяти з міжгруповими ставленнями, підкреслюючи їхню потенційну відмінність, що може бути особливо важливим для розуміння під час війни.

Міхал БІЛЕВИЧ, Міхал ВИПИХ

Варшавський університет, Польща

ВОЄННА ЕМПАТІЯ ЩОДО УКРАЇНЦІВ ПОЗИТИВНО ПОВ'ЯЗАНА З RWA І НЕГАТИВНО – З SDO

Світоглядні постави, такі як орієнтація на соціальне домінування (SDO) і правий авторитаризм (RWA) формують емоції, що люди їх відчують щодо різних груп. Проте який саме вигляд має цей зв'язок, залишається незрозумілим. Попередні дослідження показали, що SDO негативно пов'язана з емпатією. Однак зв'язок між RWA та емпатією менш зрозумілий і може бути більш залежним від контексту. Ми припустили, що в контексті російського вторгнення в Україну SDO буде негативно пов'язана з емпатією до українців, а RWA – позитивно. Ми провели лонгітюдне дослідження в 6 країнах Центральної Європи (загальний N у t2 = 6128). Перша хвиля була проведена незадовго до вторгнення, а друга – у грудні 2022 р. Результати показують, що в усіх країнах, крім Чеської Республіки, SDO негативно пов'язана з емпатією. У всіх країнах, крім Чеської Республіки та Угорщини, RWA позитивно пов'язаний з емпатією.